расписана

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 9 ВТОРНИК

№ 7 (9083). Өртээ 2 көп.

«1973 чылдың улус ажыл-агыйы планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседири дээш үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбак нептередир талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорайкомнарынга, райкомнарынга, министерстволар болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының, крайлар, областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга дагзыр».

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министерлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан)

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РСФСР: колхоз заводу

Орёл областың Свердловск районунда мал чемнери кылыр талазы-биле колхозтар аразының эң баштайгы заводунуң тудуу эгелээн. Ол чылда-ла үжен муң тонна чүүл-бүрү чемнерни бүдүрүп үндүрер. Ооң дөрт улуг цехтери тараа концентраттарын, витаминниг сиген болгаш эът-сөөк далганнарын, бөдүүн чемнер-биле холуп кылган чемнерни механизацияның дузазы-биле болбаазырадыр. Ол завод чүүл-бүрү мал чемнери-биле районнуң бүгү колхозтарын бүрүн хандырар.

Областың колхоз тудуунуң 37-ги МТЭ-зи чагыглыг организациялар-биле кады ол заводту эң кыска хуусаада тудар болгаш дүжүт ажаап алыышкыны эгелээринге чедир — 1974 чылдың чайынында ажыглалга киирер деп хүлээнген.

(СЭТА-ның корр).
ОРЕЛ

КАЗАХСТАН: шынарлыг бүдүктар

Иртыштың полиметалл комбинадында химиктиг шынары эки болгаш белен арылбас будуктар—глетти болгаш суриктн кылып үндүрер бүдүрүлге чери ажыглалда кирип, баштайгы продукциязын берген. Ол дээрге, Казахстанда ындыг эң баштайгы комплекс-тир. Ындыг будуктар улус ажыл-агыйының чүүл-бүрү адырларынга дыка хереглеттинип турар.

Ол адырның бүдүрүлге черлери продукциязын моон соңгаар улам көвүдедир апаарын Казах ССР-ниң Өңнүг металлургия министерствозу дыңнаткан. Чижээ, Лениногорскиниң полиметалл комбинадында автомобиль үлетпүрүнге ажыглаар чаа хевирниң будуун кылыр дериг-херекселди тургузуп турар. Чимкентиниң Калинин аттыг коргулчун заводунуң коллективи химия үлетпүрүнге эргежок чугула эң арыг дээн коргулчуну бүдүрүп үндүрерин эгелээр.

(СЭТА-ның корр).
АЛМА-АТА.

УЗБЕКИСТАН: булут адааның одарлары

Узбекистанга моон мурнунда мал-маган чедип шыдавас деп санаттырып турган эң бедик хая-даштыг черлери ажыглалда кирген. Бабатагның, Нуратинниң кадыр-берт хаяларының кадар оъттут черлериниң «ээлери» өшкүлер апарган. Өшкүнүң баш саны эрткен чылын ол республикага барык чартык катап өскен.

Экижиткен уксаалыг өшкүлерни өстүрүп турар чер—Папта күрүнениң уксаажыдылга станциязы ол малды нептередириниң кол чери боop турар. Ында чүс өшкүден-не 110—120 анайны ап турар.

Амгы үеде республиканың он-он ажыл-агыйлары өшкү малды онаалап көрүп, тускай өстүрүп турар апарган. Наманганның «Коммунизм», Ленин аттыг болгаш Фрунзе аттыг колхозтары 4—6 муң өшкүлүг боop турар. Оларның кадыр даглыг черлерде одарларында суггарылга кооштарын тургускан.

(СЭТА-ның корр).
ТАШКЕНТ.

МОЛДАВ ССР. Лазово районнуң Мичурин аттыг колхозу Венгриядан алган кукуруза үрезинин ийи чыл улаштыр тарып келген. Ол 70 гектар шөлдүң бир гектарындан-на чүс ажыг центнер мочургаларны ажаап алган. Ол бедик дүжүттүг кукуруза үрезинин ажыл-агыйның специалистери бо чылын оон-даа хөй шөлге тарыыр деп шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: колхозтуң агрономy, партия организациязының секретары Д. Ф. Гадырка (оң талазында), трактор бригадазының бригадири Молдав ССР-ниң алдарлыг механизатору В. А. Криган олар агрокабинетте кукуруза мочургаларын көрүп турлар.

Э. МЕЧНИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Беш чылдың үшкү чылынче кирип тура

Эргим номчукчу!

Бистиң чуртка коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының база бир харыысалгалыг чылы—тоску беш чылдың үшкүзүнүң баштайгы хүннерин чурттап эртип турар бис. Парлалганың миллион-миллион номчукчулары 1973 чаа чылда төп болгаш тус чер солуннарының баштайгы номерлерин номчуп таныжыпканнар. Уткуп алганывыс чаа чылда хоорайларның болгаш көдээ черлерниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери чогум чүнү кылырын, ажыл-агыйның кандыг-кандыг адырларынче кол кичээнгейни угландырарын ол солуннарда дыка тодаргай бижигилээн. Ылаңгыя «Правданың» январь 3-те үнген мурнуку чүүлүнде:

«ЧАА ҮНГЕН ЧЫЛ ОНЗАГАЙ БАЙДАЛДЫГ. ЧҮГЕ ДЭЭРГЕ, ТӨӨГҮЛҮГ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫНДА САЛДЫНГАН СОРУЛГАЛАРНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ — ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ—1973 ЧЫЛДА КАНЧААР АЖЫЛДААРЫВЫСТАН ДОРТ ХАМААРЖЫР. СЭКП ТК-НЫҢ ДЕКАБРЬ ПЛЕНУМУНДАН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕН БАДЫЛАТТЫНГАН ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ ЧҮГЛЕ КҮҮСЕДИР ЭВЕС, ХАРЫН ОЛАРНЫ ЫРАКТА АЖЫР КҮҮСЕТКЕШ, БЕШ ЧЫЛДЫҢ АРТКАН ЧЫЛДАРЫНЫҢ ПЛАННАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИРИНГЕ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТУРГУЗУП АЛЫР БИС»— деп ында айыткан.

ССРЭ-ниң 50 чылының улуг байырлалын демдеглеп эрткен совет улус чаа чылче өөрүшкү-соруктуг, бедик көдүрлүүшкүннүг кирген. Юбилейге белеткел болгаш ону байырлап эрттиргени-даа бистиң чурттуң акы-дуңмалышкы чоруунуң болгаш найыралының, ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттыжышкынының чайынналчак тиилелгези болуп көзүлген. Ол белеткел үезинде социалистиг чарыш улам бедик чадаже көдүрүлген.

Алдарлыг юбилей — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш республиканың «Союзпечать» агентилелдериниң ажылдакчылары чер-черде партия, комсомол, профэвилел организацияларының болгаш Советтер база харылзаа ажылдакчылары-биле кады парлалга чагыдылгазының эрткен кампаниязының үезинде элээн шудургу ажылдааннар. Ооң түңнелинде бистиң номчукчуларывыс эрткен чылдың деңнелинден 15220 ажыг экземпляр солун, сеткүүлдү чагыдып алган, номчуп турарлар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле республика найысылалының «Союзпечать» агентилели (начальниги М. Николаева) сөөлгү он ажыг чылда бирги черни ээлеп, бо чылын 1000 номчукчуга онаажтыр 1136,9 экземпляр солун, сеткүүлдүг болган. Кызылчылар парлалга чагыдылгазының кампаниязынга 30 хонук, харын-даа бүдүн чартык ай бурунгаар белеткел ажылдарын чорудуп, чогум чагыдылга үезинде база-ла организас-массалыг ажылдарны суларатпайн турарындан чыл санында чедиишкиннерлиг болуп келген. Бо агентилелдиң болгаш ында парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары 400 ажыг кижиниң иштинден эң идепкейлиг тарадыкчыларның ажылының эки дуржулгазын нептередири бистиң мурнувуста салдынып турар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле Каа-Хем району сөөлгү ийи чыл иштинде найысылалдың соонда ийиги черни улаштыр ээлеп келгени өөрүнчүг. Ында «Союзпечать» (начальниги П. Могильников) парлалганы массалар-биле тудуш харылзаалыг болдурар дээш могаг чок ажылдап турар. Бо районда муң номчукчу 913,1 экземпляр солун, сеткүүлдүг. Ол ышкаш Бии-Хем районнуң номчукчулары ынча кижиге онаажтыр 877,6 экземплярны чагыдып, республикада үшкү черде болган. Ында районнуң «Союзпечать» агентилелиниң начальниги Е. Золотухинаның хамаарышкан ажылынга арга-дуржулгазы улуг.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле үстүнде адааныс районнардан аңгыда чыл бүрүде сөөлгүзү болуп «кудурукталып» турар Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Өвүр ышкаш районнарны адаар апаар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик районнуң муң номчукчузунга онаажтыр чүгле 553,1 экземпляр солун, сеткүүл чагыттынган. Бо дээрге, республикада эң куду көргүзүг-дүр. Парлалга чагылгазы ышкаш чугула кампанияже үстүнде адааныс районнарның хамыктың мурнунда ол черлерде партия организацияларының чогуур үезинде боттуг хемчеглерни албаанындан, политиктиг ужурдузалыг кампанияга удуртулганы кошкатканындан куду деңнелдиг болганын айтыр херек. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарынга сөөлгү каш чыл улаштыр «Союзпечать» начальниктериниң үргүлчү солужуп келгени бо чугула участоктуң ажыл-чорудулгазынга база дыка шаптыктыг болган. Ол районнарның болгаш өске-даа черлерниң партия организацияларындан «Союзпечать» ажылдакчыларын шын шилип алыры, кадрлар-биле ажылды экижидери негеттинип турар.

Чер-черде Советтер, харылзаа, «Союзпечать» ажылдакчыларының, ажыл-агыйларының удуртукчуларының болгаш партия, комсомол, хөй нийти организацияларының мурнунда чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн, чагаа, бижиин чогуур хуусаазында ээлеринге чедирер чугула сорулга салдынып турар. Кышкы үеде бистиң могаг билбес малчыннарывыс ырак узак одарларда ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш амыр-дыжын харамнанмайн чай, шөлээ чок ажылдап турарлар. Солун, сеткүүл чедирилгезин ол турлагларга үзүктелдирбес, почтачыларны транспорт-биле доктаамал хандырары негеттинип турар. Чер-черде партия организациялары почта чедирилгезиниң байдалын контрольга алыр ужурлуг.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК доктаалдарны үндүрген болгай. Бо бүгү доктаалдарның чер-черге боттанылышкыны дээш көдээниң болгаш хоорайның ажыл-ишчилери могаг чок ажылдап кирипкеннер. Оларның карак кызыл күш-ажылының, амыдырал чуртталгазының, социалистиг чарыжының дугайында болгаш мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле материалдар моон соңгаар республика солуннарының арыннарынга үргүлчү парлаттынар.

Эргим номчукчу! Республиканың «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарын чагыдып албаан болзуңарза, чер-черде парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларын, почтачыларны дамчыштыр база харылзаа салбырларын таварыштыр чагыдып ап болур силер. Чагыдылганың чагыгларын бир ай бурунгаар хүлээп ап турар. солунну чагыткаңыңарның дараазында айында номчуп эгелээр силер. Ол ышкаш парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларының мурнунда 3-6 айларда чагыдылга кылган номчукчуларның чагыдылгазының хуусаазын узадыр улуг сорулга бар. Маңаа чер-черде партия, комсомол, профэвилел организациялары улуг дузаны чедирер апаар.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ЧЫЛ ПЛАНЫН—ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

Самагалдайда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери дүүн эртен 8 шак четпээнде-ле ажылдаар черинге чедип келгеннер. Кижи бүрүзүнүң холунда эрткен воскресеньеде үнген солуннар. Ында «1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын парлаан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржир дугайында ныска митингиге комбинаттың коллективи ук доктаалды улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Ол бүдүрүлге эрткен чылын чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгаттырып, ол талазы-биле планны 108 хуу күүсеткен. Ылаңгыя дааранылга цеги онза эки ажылдаан. Цехте ажылдап турар 14 кижиниң хөй нуруузу комбинатка үр чылдарда ажылдап келген, хүндүткелдиг кижилер. Дааранықчылардан 10 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты төлептиг эдилеп чоруур. Эрткен чылдың түңнелин үндүрүп тура дааранылга цегинге коммунистиг күш-ажылдың цеги атты тыпсырын шиитпирлээн. Ону комбинаттың коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Дааранықчылар Ч. Дамдың, Д. Сади болгаш өскелер-даа улам эки ажылдаарын хүлээнген.

1973 чыл—беш чылдың шиитпирлиг чылы. Бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң организас-техниктиг хемчеглерин ап, ачы-дуза чедирериниң культуразын бедидерин, хевирлерин көвүдедирин амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары хүлээнгеш, бо чылдың планын декабрь 25-те күүседирин бир эп-сеткил-биле шиитпирлээн.

М. МИНЧИМАА,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары.

ЧАРЫШКА КИРЖИР

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын солундан улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

1973 чылда социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле эртер деп доктаалда айыткан. Ынчангаш кижи бүрүзүнден чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ажылдаарын негеп турар.

Бистиң автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи эрткен чылын багай эвес ажылдааш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Юбилейжи хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан. 1973 чылда чолаачылар улус ажыл-агыйының чүъктерин чедирерин дүргедедирин хүлээнгеннер.

Мен үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин шиитпирледим. Тоску беш чылдың эрткен ийи чылында 30 муң тонна чүъкту сөөртүп, планны колдуунда ийи катап ажыр күүсеттим. Алды тонна ажыт бензинни, он комплект автодугуйну камнап алдым.

Бо чедиишкиннеримни улам быжыглап, 1973 чылда улам эки ажылдап, тоску беш чыл планын күүседиринге төлептиг үлүүмнү киирер мен.

Н. ОСИПЕНКО,
Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы, Күш-ажылдың Кызыл тук орденниң эдилекчизи.

Бо чурукта Кызылдың дааранылга комбинадының коллективи 1973 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир дээш, үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын чаа келген солуннардан номчуп, таныжып турары.

Ол комбинаттың дааранықчылары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эртенен чылдаазындан-даа бедик социалистиг хүлээлгелерни ап, ону күүседири-биле материалдарны чеп ажыглап, дааранып цехке 20 кижини немей киирип алыр сорулганы салган.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Хүлээнгенде—күүседир!

МАГАДАН. (СЭТА-ның корр). Үлетпүрнүң, транспорттуң болгаш тудугнуң ажылдакчыларының беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылдың планын хуусаазындан эрте күүседир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын «Магадан хоорай тудуг» трестиң коллективи ниш-биле деткээн. Трестиң бүгү-ле бүдүрүлге участоктарынга ол чугула документини чугаалажып көргеш, бедиткен, чаа хүлээлгелерни алгылаан.

— Эрткен чылын бистиң трестиң коллективи эки түңнелдерни чедип алган, дөртен ажыг чаа тудугларны ажыглалга киирген—деп, каттышкан бригаданың бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Владимир Макаров чугаалаан.— Оларның хөй кезиин хуусаазындан эрте, бедик шынарлыг кылдыр дужааган. Социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш трести СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ВЦСПС-тиң юбилейжи Хүндүлүг демдээ-биле шаңнаан.

Бо хүннерде партия болгаш чазак бистерни чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже кыйгырып турар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип эгелеп тура, бистер 960 олуттуг школаны, теплица комбинадын, хаван азыраар «Снежный» совхозка мал семиртип азыраар комплексти болгаш өске-даа хөй-хөй тудугларны ажыглалга киирерин хүлээнип турар бис.

Хемчег алдынып турар

Бо чылын бистиң черге хар эрте чагган. Ылаңгыя Улуг-Үңгеш, Биче-Үңгеш ынчаар харының кылыны ковчуг, чамдык черлерниң харын хат база хөртүктеп каапкан. Мындыг байдал мал-маганның кыш ажарылгазынга элээн бергелерни таварыштырып келген.

Эрткен неделяда бригаданың нийти хуралын эрттирдивис. Аңаа кол айтырыг кыштаглаашкын дугайы болду. Мал чемин чөптүг чарыгдаары, чамдык аалдарның хоюнга одарны далбыйлап бээри, малчыннарның одаар ыяжы болгаш өске-даа хандырылгазы чергелиг чүүлдер саналоналдың хөй кезиин ээлээн. Идереттинген четпестерни канчаар чайладырын ынчан дугурушкаш, чогуур хемчеглерни ап эгеледивис.

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мал ажылының дугайында доктаалы-биле болгаш мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделери-биле танышкаш, бригаданың хоюнуң бажын бо чылын 8400, ооң иштинде төрүүр хойну 5000 чедирерин малчыннар хүлээнгеннер. Ылаңгыя чүс төрүүр хойга онаажтыр 85 хураганны алырын совхоз планнап турда, бистиң бригадавыс төрүүр чүс хойга онаажтыр 91 хураганны доруктуруп алырын хүлээнген. Социалистиг чарышка бодувустуң совхозувустуң №5 бригадазын кыйгырдывыс.

Амгы үеде бригадавыс хоюу 19 коданда кыштаглап турар. Кыштың байдалы берге-даа болза, малчыннарның дүн-хүн чок сагып салыышкынының ачызында, хойнуң деңгели эки. Хойжу бүрүзү-ле хүлээлгезин ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Д. ШИНЧИК,
«Тес-Хем» совхозта № 4 хойжу бригаданың бригадири.

429 тонна чемишчидилге

1973 чылда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле белеткел ажылдарын амдыгааштан хынамчалыг чорудуп турарлар. Тарылга шөлдеринге төгер органиктиг чемишчидилгелерниң сөөртүлгезин багай эвес организастаап. Бо хүннерге чедир 7.277 тонна өдекти ховуларда чедирген. Ол болза планныг онаалданың чартыындан дыка ажып турар.

«Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери ийи муң тонна өдекти ховуларже сөөртүр турган, 2.120 тоннаны чедиргеш, бердинген даалганы ажыр боттандырган. Ол ышкаш 60 тонна минералдыг чемишчидилгени колхозта чедирап алган.

Районнуң өске ажыл-агыйлары минералдыг чемишчидилгени сөөртүп алырынче кичээнгейни салып турар. Ниитизи-биле район 429 тонна минералдыг чемишчидилгени сөөртүп алган. Ол планда көрдүнгенинден ажып турар.

К. МААДЫ.

КАМГАЛАЛ-МАССАЛЫГ АЖЫЛДЫҢ АЙЫ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл оюнга тураскааткан, Бүгү-эвилелдиң камгалал-массалыг ажыл айын чурттуң хоорай, суурларынга январь 23-тен февраль 23-ке чедир эрттирер. Ындыг шиитпирни ВЦСПС-тиң секретарлады, ВЛКСМ ТК-ның бюрозу болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының Президиумунуң бюрозу үндүрген.

Ол ай шериг кезектери-биле болгаш салбырлары-биле профэвилел, комсомол, ДОСААФ организацияларының харылзаазын улам быжыглаар, шериг эртемиңге аныяктарны өөредир, Совет Чепсектиг Күштерге ынак, Төрээн чуртун камгалаарынга белен кылдыр кижизидер сорулгалыг. Ук ай профэвилел, комсомол болгаш ДОСААФ организацияларының камгалал-массалыг ажылының деңнелин улам бедидеринге, чурттуң камгаланыр аргалыын бедидеринге дуза чедирер.

Шериг-патриотчу пропаганданы идепкейжидерин, камгалал-массалыг ажылга бедик түңнелдерлиг болуру дээш социалистиг чарышты улам калбартырын профэвилел чөвүлелдеринге болгаш комитеттеринге комсомол, ДОСААФ комитеттеринге, эге организацияларга сүмелээн.

«Билиг» ниитилелдиң салбырларының болгаш культура-чырыдылгашкын черлериниң киржилгези-биле совет улустуң, ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаагай чаңчылдарының дугайында лекциялар номчулгазын, илеткел, беседаларны кылыр, шериг-патриотчу темаларлыг ленинчи номчулгаларны, дайынчы алдар кежээлерин эрттирер, Совет Эвилелиниң Маадырлары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-биле, хамааты дайынга, Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чорааннар-биле, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин-нери-биле ужуражылгаларны чер болганга эрттирер деп шиитпир үндүрген. Автомото болгаш хаакчы агитпоходтарны, шеригге баарларның слёттарын, шериг, шериг-төөгү музейлеринге, дайынчы алдар өрээлдеринге баар экскурсияларны, кинофестивальдарны эрттирери төлевилеттинген.

Ай дургузунда шериг-спортчу «Орлёнок» болгаш «Зарница» оюннарга хамаарыштыр чорудар ажылдарны идепкейжидерин, «Ада-чуртту камгалаары — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези» деп темага ленинчи номчулгаларны, байырлыг чыыштарны, пионержи шугум чыскаалдарын, маадырлыг чоруук кичээлдерин, аныяк моделистерниң кылган чогаадыг ажылдарының көрүлделерин эрттирерин комсомол комитеттеринге, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының чөвүлелдеринге саналдаан.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл оюнга алдар кылдыр спорттуң шериг-техниктиг хевирлериниң талазы-биле маргылдаалар эрттирер. Тиилекчи командаларны шаңнаары-биле тураскаалдыг вымпелдер, кубоктар тургускан.

Ыраккы Чөөн чүкте байырлал

ХАБАРОВСК. (СЭТА). Амур биле Уссурининг кызыгаар заставаларынга күзенчиг хөй аалчылар — үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, Волочаевка, Спасск чоогунга болган алдар-сураглыг тулчуушкуннарның киржикчилери, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары келген. Оларның аразында эртемденнер, артистер, чогаалчылар бар. Ыраккы Чөөн чүк чоонунга улуг байырлал болган: Кызыл тук орденниг кызыгаар округу 50 харлаан.

Ооң дайынчылары ыдыктыг кызыгаарны 50 чыл дургузунда шудургу камгалап келген. 1929 чылда маадырлыг чоруун көргүскени дээш Ыраккы Чөөн чүктүң кызыгаар камгалалы Кызыл тук ордени-биле шаңнаткан. Ооң соонда — сураглыг Хасанга болгаш Халхин-Голга болуушкуннар.. Кызыл тук орденниг Ыраккы Чөөн чүк округу Совет Эвилелиниң 30 ажыг Маадырын кижизиткен.

Ам оларның алдарлыг херээн ажы-төлү уламчылап турар.

Кызыгааржылар байырлалын Ыраккы Чөөн чүктүң бүгү ажылчы чону демдеглеп турар.

Ыраккы Чөөн чүк кызыгаарларының камгалакчыларының чартык чүс чыл оюн демдеглээри-биле Хабаровскиниң ортузунда Уссури бульварга тураскаал суургазын тургускан.

Совет Армияның офицерлериниң округ бажыңынга Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл тук орденниг кызыгаар округунуң алдарлыг байырлалын уткаан байырлыг кежээни эрттирген.

ЧАА БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Эрткен чылдың төнчүзүнде республиканың комсомол организацияларынга отчёттар болгаш соңгулдалар доозулган. СЭКП-ниң XXIV болгаш ленинчи комсомолдуң XVI съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге идепкейлиг киришпишаан, тоску беш чылдың ийиги чылында аныяктарның күш-ажылчы чүткүлүн, чогаадыкчы чоруун бедидеринче угланган комсомол бөлүктериниң, эге организацияларының чорудуп келген организас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылының дугайында ол хуралдарга принципиалдыг чугаалар болган.

Отчёттар болгаш соңгулдалар комсомол бөлүктеринге, эге организацияларга ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан патриотчу болгаш күш-ажылчы бедик, политиктиг көдүрлүүшкүн-биле демдеглеттинген, ол ышкаш олар ВЛКСМ кежигүннериниң идепкейиниң бедээнин көргүзүп, бистиң партиявыстың өөредип турары ышкаш, чедип алган чедиишкиннерниң түңнелдерин партийжи ёзу-биле көрүп, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн сорулгаларже угландырган. Оон аңгыда оларга аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын үениң негелдезинге дүүштүр чорударынче болгаш комсомол организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче ажылдың стилин болгаш методун улам сайзырадырынче угланган хемчеглерни айыткан.

Оон мурнундагы эрткен чыл-биле деңнээрге, бо отчёттуг үе комсомол бөлүктериниң, эге организацияларының сан талазы-биле өзүп, организастыг байдалы улам быжыгып, ажылының сайзыраңгайжааның, эки ажылдыг комсомол организацияларының көвүдээнин көргүскен. Ам бисте 525 эге, 427 салбыр, бригада, цех организациялары, 401 бөлүктер бар. Ында чээрби беш муң дөрт чүс комсомол кежигүннери бактаап турар. Бо дээрге республиканың партия организациязының курлавыр күжү, дайынчы дузалакчызы-дыр. Олардан 23873 кижи хуралдарга киришкен болгаш дөрт муң ажыг комсомолчулар боттарының санал-оналын бергеннер.

ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Эрзин райкомнары база Ак-Довурак, Хову-Аксы комсомол комитеттери отчёт-соңгулдалыг хуралдарны бедик организастыг байдалга эрттиргеннер. Хөй-хөй ВЛКСМ комитеттери хуралдарга кежигүннериниң бот-идепкейин болгаш даандырган ажыл-херекке харысалгазын бедидериниң, боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны ажыл-херекчи база принципиалдыг ёзу-биле чугаалажырының, четпестерни чайладырының аргаларын база моон соңгааргы сорулгаларның дугайын айыткан тодаргай доктаалдарны, хемчеглерни хүлээп алган. Маңаа чижек кылдыр Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозка, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтарга, Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозка, «Тээли» совхозка, район эмнелгезинге, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозка, Кызыл хоорайда типографияга, дааранылга комбинадынга болгаш өске-даа черлерге эрткилээн хуралдарны киирип болур.

Ук хуралдарга комсомолчуларның 95-теп 100 хуузу олуржуп эрткилээн. Оон ыңай отчёт илеткелдерге комитеттерниң, бюроларның ажылын тодаргай, бүгү талалыг анализтеп көрген. Ол ышкаш черде партия эге организациялары бо чугула кампанияны тодаргай удуртуп, айтырыгларны белеткээринге боттуг дузаны чедирген. Ооң уламындан комсомолдуң ажыл-херээнге партийжи удуртулганы улам күштелдирген болгаш эге организацияларның чаа соңгуткан составы шынар талазы-биле экижип турар.

Чер черде комсомол эге организацияларының секретарьларының 38,3 хуузу коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар. Оларның иштинден 19 хуузу дээди болгаш доостаан дээди эртемниг эштер. Секретарьларның хөй кезии комсомол ажылынга хөй чылдар дургузунда билдилиг ажылдап, аныяктарның идегелин практиктиг ажыл-ижи-биле бадыткаан аныяк коммунистер болур.

Маңаа чижек кылдыр «Тиилелге» совхозта комсомол комитединиң (секретары Кужугет Бадан-оол) эки ажылын кысказы-биле чугаалаарга мындыг: бо совхозтуң комсомол организациязында 140 кежигүннер бар. Олар совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү участоктарында хаара туттунган. Совхозта мергежил аайы-биле тускай конкурстарны солун кылдыр эрттирери чаңчыл апарган. Ол ышкаш тус-тус комсомол кежигүннериниң база аныяктар бригадаларының аразында чарыш бедик деңнелде организастаттынган.

Отчёттуг үениң дургузунда ол совхозта ВЛКСМ комитеди ленинчи комсомолдуң хүрээлежинге 14 чаа кежигүннерни хүлээп алган. Комсомолдуң политөөредилгезиниң четкизинде 60, партия-өөредилгезинде 30 ажыг аныяктар хаара туттунган. Өөредилгени бедик деңнелде организастаан.

Совхозта комсомол комитеди ажыл-ишчи аныяктарның культурлуг дыштанылгазынче улуг кичээнгейни салып, ону план ёзугаар чорудуп, тематиктиг кежээлерни, диспуттарны, номчулга конференцияларын, спортчу маргылдааларны организастап эрттирери чаңчыл апарган. Аңаа аныяктарның киржилгези улуг. Оларның сонуургалын барымдаалап, аңаа дүүшкен хемчеглерни организастап эрттирерге, аныяктарның киржилгези идепкейлиг. Оон аңгыда комсомол организациязының дайынчы арга-шинээзи, хөй-ниитичи бот-идепкейи бедээн. Бадаң-оол Кужугет ышкаш даандырган ажылга харысалгалыг, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар аныяк коммунистерге Владимир Иргитти, Кызыл-оол Хертекти, Геннадий Доржуну, Людмила Брутькованы болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Ооң-биле чергелештир отчёт-соңгулдалар комсомол ажылында четпестерни шиитпирлиг илередиринге дээштиг, салдарлыг болган. Ажыл-херекке эгелекчи болуп, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин организастаарын күштелдирер турбуже, чамдык ВЛКСМ райкомнарының, комсомол комитеттериниң талазындан ону кошкатканы илерээн. Комсомолдуң отчёт-соңгулдалыг хуралдары чамдык черлерге куду деңнелге эртип, кижизидикчи, дээштиг чоруун кудуладып турган фактылар бар.

Чижээ, ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Бии-Хем райкомнарында база Кызыл хооркомунга хамаарышкан чамдык комсомол организацияларынга хуралдар янзы-бүрү чылдагааннар-биле каш удаа соңгаарлаттынган. Үстүнде ады үнген ВЛКСМ райкомнары отчёт-соңгулдалыг чугула кампанияның үезинде боттарының удуртулгазында турар комсомол эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче, оларны удуртуп турар секретарь-кадрларның шынар составын экижидеринче угланган хемчеглерни албаан.

Партияның Красноярск крайкомунуң комсомолду удуртуп турарының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында айытканы ышкаш, комсомолга партийжи өзекти быжыглап, аныяк коммунистерни ооң ажылынче депшидер талазы-биле ажыл бисте амдаа чогуур деңнелге чедир тургустунмаан.

Аныяк коммунистерни комсомол ажылынче депшидерде, чамдыкта оларның политиктиг билиин, ажыл-ишчи шынарын база аныяктар ортузунга ажылдап болгу дег организакчы талаларын чедир өөренип көрбээн уржурундан олар удаваанда-ла халажы бээр таварылгалар тургулаан. Эрткен отчёттуг үениң иштинде он ажыг аныяк коммунистер комсомол эге организациязының секретары хүлээлгезинге кошкак ажылдааны дээш катап соңгутпаан. «Межегей» совхозта Александр Лисовскийни, «Большевик» совхозта Владимир Оолчукайны, «Хадың» колхозта Николай Санчит-оолду болгаш оон-даа өскелерни ооң чижээнге киирип болур. Олар комсомолчуларның бүзүрелин бадыткап шыдавааннар.

Отчёттуг үениң дургузунда бүдүрүлгеде база колхозта, совхозта эки ажылдыг, төлептиг оолдар, кыстарны ленинчи комсомолдуң хүрээлежинге хүлээп алыр, ажылгыр болгаш хөй-ниитичи, чурум-сагылга талазы-биле үлегерлиг комсомолчуларны партияга белеткээр ажылдарны чамдык комсомол организациялары кошкак боттандырып келген. Чижээ, Өвүрде, Таңдыда, Тес-Хемде, Эрзинде, Тожуда комсомол организациялары мурнуку чылдар-биле деңнээрге, мурнакчы аныяктарны ВЛКСМ кежигүнүнге хүлээп алыр болгаш партияга белеткээр ажылды кошкатканын отчёт-соңгулдалар көргүскен.

Оон аңгыда Барыын-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда чамдык комсомолчулар кежигүн дадывырын четче хавырбайн турган фактылар бар.

Амгы үеде отчёт-соңгулдаларның түңнелин хандыр анализтеп тургаш, эге организация бүрүзүн организас талазы-биле быжыглаарынче угланган тодаргай хемчеглерни алыры негеттинип келген. ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому болгаш райкомнар кошкак ажылдыг комсомол организацияларын, бөлүктерни боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузуп, оларже сагып салыры эргежок чугула. Ылаңгыя ажылын четпес деп санаан, комсомолдуң иштики ажыл-херээ куду деңнелде тургустунган эге организацияларны контрольга албышаан, оларга боттуг дуза чедирериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырар херек. Ол ышкаш отчёттуг хуралдарга хүлээп алган доктаалдарның күүселдезин херек кырынга боттандырар, комсомолчуларның санал-оналын ханызы-биле өөренип көргеш, аныяктарның культурлуг дыштанылгазын ажыктыг организастаарынче, профессионалдыг мергежилин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче угланган чугула хемчеглерни алыры — комсомол комитеттериниң соңгаарлаттынмас сорулгазы.

Комсомол эге организациялары аныяктарның күжүн тоску беш чылдың үшкү чылында алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринче эвилелдээри чугула. Ынчангаш аныяктарга арга-сүмени кадып, бүгү талалыг деткимчезин көргүзер херек. Комсомол комитеттериниң бир чугула сорулгазы болза, комсомолчу-аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиин, культурлуг деңнелин доктаамал бедидерин чедип алыры болур.

Комсомол ажылының арга-хевирин улам сайзыраңгайжытпышаан, отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгулаан комсомолчуларның санал-оналын, шүгүмчүлелин ниитилештирип, түңнээш, оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни алыры, ажылга арга-мергежилди, харысалганы улам бедидери, организация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзин бедидери — бистиң ажылывыска кол чүүл болур.

Г. ИРГИТ,
ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары.

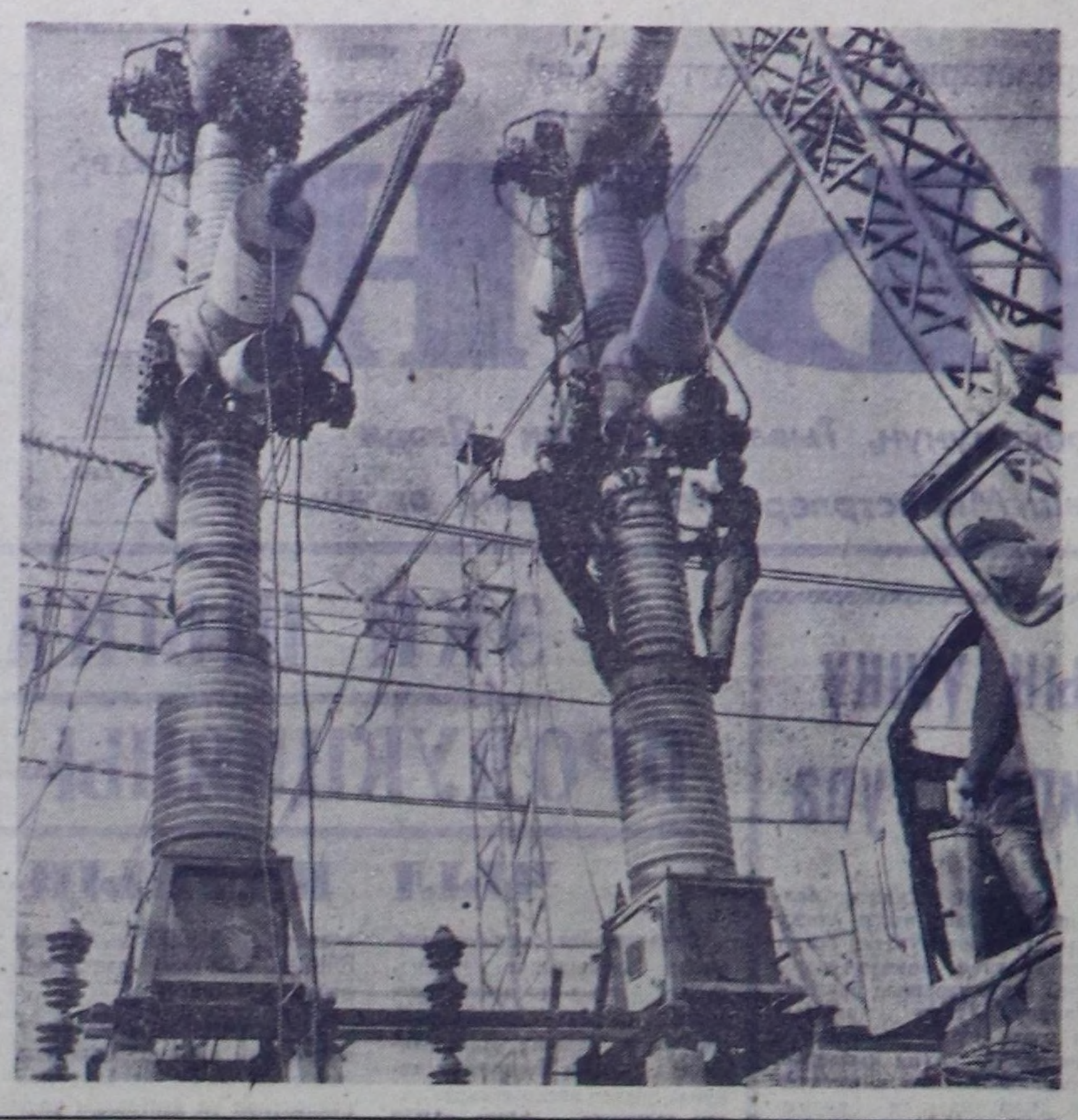

Тудуп турар Запорожье ГРЭС-тиң күчүзү —3 миллион 600 муң квт. Чоокта чаа ооң баштайгы агрегаттарын ажылдадып эгелээн.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планның даалгаларын хүүсаазындан эрте күүседир дээш чарышпышаан, ооң тудугжулары улам улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: ГРЭС-тиң тудуунда эптелге ажылдарының чорул турары.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Механизатор

Бо хүннерде «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырының малчыннарынга сиген соорткен тракторлар бо-ла көстүр. Оларның бирээзин Ак-Туруг салбырының мурнакчы механизатору Дартай-оол Комбайн башкарып турар.

Комбайн 1960 чылда Кызылдың механизация училищезин доосқан. Оон бээр-ле трактордан чарылбаан.

— Техникага камныг, эш-өөрү-биле найыралдыг болгаш ажылынга кызымак кижи — деп, Ак-Туруг салбырының эргелекчизи Николай Шамыш ону мактап орар. Комбайн малчыннар аалдарынга сиген чедирер ажылда база-ла мурнакчыларның бирээзи болуп турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Шиитпирлиг үшкү чылда

ХУУСААНЫ МУРНАДЫ

КРИВОЙ РОГТА соңгу чүктүң даг-руда арыглалының комбинады домна суугуларынга тергиин эки чиг-эт болур чүүлдер бүдүрер фабриканың ийиги технологтуг шугумун ажыглалда киирген. Чыл дургузунда ол шугум 4 миллион тонна продукцияны бээр. Чуртта бо эң улуг дээн бүдүрүлгениң төлевилел күчүзүн хүүсаазындан тос ай мурнады шиңгээдип алганын комбинаттың коллективи база рапорттаан.

Чаа дериглерни комбинаттың тудуг шөлдеринге руда-арыглакчылары шиңгээдип ап эгелээниниң ачызында ол чедип алдынган. Кривой Рогта төп болгаш Казахстанның Соколовск-Сарбайда даг-руда арыглаарының мындыг хевирлиг фабрикаларынга өөредилге-куре комбинадынга бо бүдүрүлгениң 650 мастери белеткел эртип, тудугжулар-биле кожа ажылдап турган. Чаа дериглерниң схемаларын болгаш белдирлерин эдиктир ажылдатпышаан, олар ол чүүлдерге чамдык боттуг эдиглерни база киргеннер. Оларның нептереткен чаартыкчы саналдары 50 муң чыгам рубльди камнап алыр арганы берген.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

БАРНАУЛДУҢ дугуй заводунуң ажылчыннары социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Автомобиль дугуйларын бүдүрүп үндүрер талазы-биле төлевилел күчүзүнге ук бүдүрүлгени хүүсаазындан чыл бурунгаар ажылдадып киирер деп алган хүлээлгезинге олар ээ болган. Ону чедип алырынга технологияны сайзыраңгайжытканы, дериглерни чаартканы, бедик бүдүрүкчүлүг чаа техниканы нептереткени дузалаан.

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бо коллектив бедик хүлээлгелерни алган. Эрткен чылдаазындан каш-даа чүс муң хөй автодугуйларны бүдүрүп үндүрерни бодап турар. Автомашиналарга, «Волгаларга», «Беларусь» тракторларга дугуйлар бүдүрери дыка немей өзер.

ОНЗАГАЙ ШИЛ

ЛЬВОВТУҢ шил кылыр заводу хүнниң изиг хереелдериниң чылыының 70 чедир хуузун эрттирбес, ынчалза-даа чырыктың эртеринге шаптыктавас бүдүштүг онза шилди бүдүрерин шиңгээдип алган. Ындыг шил-биле чуртталга бажыңнарының, албан черлериниң соңгаларын, магазиннер витриналарын шилдээр. Тускай машина чыл бүрү ындыг шилди 400 муң дөрбелчин метрни бүдүрүп үндүрер.

Автобустарны, тракторлар болгаш комбайннар кабиналарын шилдээринге ажыглаар, изиг херел эрттирбес сталинитти бүдүрүп үндүрерин Львовтуң тускай эртемниглери бо чылын шиңгээдип алыр деп планнаан.

ОРЕЛ ЗАВОДТАРЫНЫҢ ПРИБОРЛАРЫ

ОРЕЛДУҢ эртем приборлары кылыр заводунуң төөгүзү Чаа чылдан эгелээн. Бүдүрүлгениң баштайгы ээлчээн ажыглалга хүлээп алган. Эртем-шинчилел албан черлеринге ажыглаар приборларны бо завод бүдүрүп үндүрер. Ооң коллективи бүдүрүлге күчүлерин хүүсаа бетинде шиңгээдип алырын хүлээнген.

Ам Орёлда бо адырның дөрт бүдүрүлгези бар. Шак заводу чыл бүрү беш миллион ажыг хана, стол болгаш лабораторияя шактарын кылып үндүрер. Приборлар заводу бүгү маркаларның соодукчуларынга ажыглаар терморегуляторларны бээр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш бүдүрүлгелерни чаарты дериириниң түңнелинде бо беш чылда Орёлга прибор тудуушкунунуң продукциязын бүдүрери дыка өзер.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Харыы бербестээн

Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана — бисте хөгжүлделиг хоорайларның бирээзи. Каът-каът бажыңнар кудумчуларны аян киирип, каастап бо хоорайның албан организацияларынче, үлетпүр бүдүрүлгелеринче, чуртталга бажыңнарынче телефоннарны хөйү-биле кииргени база мактанчыг. Ынчалза-даа ол телефоннарның хөй кезии ажылдавас-тыр.

Чугула хереглээн черинде телефон кижиге кандыг-даа харыыны бербес уржурун черле тып чадашкаш, бо бичии чагаамны чаңгыс бодумнуң мурнумдан-даа эвес, харын-даа Чадаана хоорайның ажылчы чонунуң мурнундан бижип ор мен. Азы чүгле мээң долгаан организацияларымның телефоннары үрелик чүве ирги бе дээш, өске албан, организация черлеринде ажылдап турар улустан ылавылап айтырарымга, хоорайда ажылдавастаан, «харыы бербес» телефоннар кайы хөй дижир-дир. Хоорайның харылзаа белдиринде хамык телефоннарның дөзү чаңгыс каналче каттыштыр «автоматчыттынган-даа» ышкаш сагындырар-дыр.

Хоорайның кудумчуларын болгаш организацияларын эргип, кезип, телефоннар шугумнарын септеп турар монтёрдаа көзүлбес-тир. Сөөлгү үеде ажыл-херек ужун телефон долгап, харыы манап, шуудээриниң орнунга, чугаалажыр бодаан черинче дүрген-не кылаштап чорупканы дээре болур-дур. Районнуң харылзаа белдиринин начальниги Яков Яковлевич Бауэр телефон харылзаазын экижидеринче чугула кичээнгейни качан салыр ирги? Ажыы-биле чугаалаарга, телефоннарның үрелир азы орта ажылдавас чоруу ам ийи-даа чыл чедип түр. Моон чылдагаанын тодарадыр, хемчээн алыр херек.

С. ЭРЕС-ООЛ.

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурну чырык-биле хандырып турар дизельдиг электростанция, районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агыйы конторазы чуртталга бажыңнарынга электроэнергияны эки берип шыдавайн турар. Кежээ дүжерге шугумнар үрелир чырык кыппайн баар. Станцияның күчүзү херегледен чавыс болуп турар. Оон аңгыда шугумнар кошкак болганындан өрттенир таварылгалар хөй.

Бо бүгүнүң уламындан чурттакчыларның электроэнергияга херегели чедир хандыртынмас боор-дур. Школада өөренип турар уругларга, черле кежээ өөренир бүгү бөлгүмнерге, семинарларга мындыг чорук кончуг шаптыктыг-дыр.

Мындыг болганда ам база-ла деп, чула кыпсып, лаа, керосин сураглаар ужурга таваржып түр бис. Ол барааннар база үргүлчү турбас боор чүве-дир. Байдалды дарый эдери чугула.

Э. ШАГДЫР.
Хандагайты суур.

ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНДЕ

Чоннуң культурлуг амыдыралынга

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суур Советиниң күүскому, депутаттары, активчилери үдеп эрттиргенивис эрги чылда чаагайжыдылгага ажылын элээн идепкейлиг чоруткан.

1800 погон-метр штакетникти кылган, 3550 дөс ыяшты хөй-ниитиниң күжү-биле күзүн олурткан. Суурга чадаг улус кылаштаар 450 дөрбелчин метр орукту бетоннаан, 8 чаа кудукту, 1500 метр суггарылга бугазын каскан.

Советтиң девискээринде турттакчылыг черлерде чоннуң база районнуң ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазынга «Мажалык» деп агиткультбригада бараан болуп турар. Ооң составы 58 кижилиг. Эрткен чылын олар районнуң ажыл-ишчилеринге 30 ажыг удаа боттарының талантызын бараалгаткан. Кедээже 70 ажыг үнүүшкүнну кылган, кожазы районнарже 13 катап аалдап четкеш келгеннер.

С. СЕРИН-ООЛ.

Чагыглар күүселдези

Таңды район Советиниң депутаттарының ову Хову-Аксында чурттап, ажылдап турар. Чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери ында ажыл-агыйы айтырыгларын шиитпирлээринге улуг күш.

Район-даа, суур-даа Советтериниң депутаттарынга соңгукчулар хөй чагыгларны бергилээн. Оларның күүселдезин организастап келдивис. Чижээ, Хову-Аксының АТБ-зиниң автомашиналар гаражының ийиги ээлчээн тудар, септелге баазазын алгыдар ажыл чорупт турар. Ол чагыглар күүсеттиннер чыгаан. Кызыл — Хову-Аксы аразының чазаглыг оруун септээр, «Тыва кобальт» комбинаттың ТЭЦ-ке курлавыр дериг-херекселдерни тып бээр, чаа келген чамдык башкыларны чуртталга бажыңнары-биле хандырар, Хову-Аксы сес чыл школазынга спорт залын тускайлап тургузар, эрги суурнуң чайгы суг дамчыдылгазын кылыр дугайында болгаш өске-даа чагыгларны киирерінге организакчы үлүүвүстү киирдивис. Чоруткан ажылывыстың дугайын соңгукчулар мурнунга отчёттарны берип тура чугаалап бергилээн бис.

Ч. СОДУНАМ,
Таңды район Советиниң депутаты.

МОСКВА. Нефть бүдүрүлгелериниң хемчээшкин-контроль приборлары кылдыр «Нефтекип» дээр завод үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларынга ажыглап болур сальник дээрбектерин эптээр АСК-1 дээр автоматты кылып үндүрген. АСК-1-ниң дузазы-биле эптелге ажылын шуптузун автомат-биле кылып болур. Бо чаа автоматтыг эптекчини бүдүрүлгеге ажыглааныңдан чылда-ла 8 муң рубль ажыг камналганы ап болур. АСК-1-ниң бүдүрүкчүлүү — шакта-ла 30 муң хире дээрбектер болур.

ЧУРУКТА: инструментальдыг цехтиң мастери С. А. Удалинкин чаа автоматты эптеп тур.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чүү дээш шүгүмчүлээнил?

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскому Советтиң девискээринде күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура органнарының, районда бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын удуртур хүлээлгелиг. Бо талазы-биле райкүүскомнар харысалгалыг болурун СЭКП ТК-ның 1971 чылдың март айда хүлээп алган доктаалында онзалап айыткан.

Аңаа хамаарыштыр Бай-Тайга райкүүскомунуң 1972 чылда ажыл-чорудулгазын район Советиниң чоокта болуп эрткен сессиязынга депутаттар бүгү тала-биле анализтээн.

Ажыы-биле чугаалаарга онза мактаныптар чүүлдер барык чок. Районнуң экономиказының кол үндезини — мал ажылының көргүзүглери ол бүгүнү бадыткап турар. Район мал бажын өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле күүсетпээн. Ооң чылдагааннары малды тарып боозадырының планын чылдың-на күүсетпейн, уксаажыдылга ажылын чорутпайн келгенинде. Мал ажылының тускай эртемниглериниң бо талазы-биле харысалгазын бедитпейн турар. Кадарчыларның бот-харысалга чогундан малды тоткеглээр, оорлаар, чидирер таварылгалар ажыл-агый бүрүзүнде бар. Төрүүр чүс баш малга онаашты малдың чаш төлүн камгалап ап турары эвээш. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу Д. Сайын-оол чүс башка онааштыр 38, «Мурнакчы» колхозта О. Хүлер — 39, «Тээли» совхозтуң хойжузу Х. Байыс — 47 хураган алган. Күрүнеге садар малды эки семиртпейн турарындан, оларның дириг деңзизи куду. Ынчангаш ажыл-агыйлар хөй каражага таваржып турар.

Мал чеми белеткээриниң планын районнуң ажыл-агыйлары күүсетпээн.

1971—1972 чылдарда 300 малчынны ээлчеглиг кадатче шилчидерин планнаан. Ынчалза-даа сессияга илеткелчиниң чугаазын ёзугаар алырга, районда ээлчеглиг кадатче шилчээн өг-бүлениң саны чүгле 50 четкен болуп турар. Чер ажылының культуразын бедидеринче кичээнгей чогуур деңнелде эвес. Суггарылганы болгаш чемишчидилгени багай чорудуп турар. Ооң уламындан тарааның дүжүткүрү чылдан чылче өспейн келген. Оон туржук суггаттыг шөлдерден ап турар дүжүт безин эвээш.

Район Советиниң күүскому садыг болгаш чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң ажылын багай удуртуп турар дээрзин сессияга депутаттар чидиг-биле шүгүмчүлээн.

Районнуң ажыл-агыйында улуг четпестерниң бир чылдагааны райкүүскомнуң организас-массалыг ажылын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларының негелдезинге дүүштүр тургуспааныңда дээрзин сессияга демдеглээн.

Санал берген депутаттар райкүүскомнуң удурткучуларын, ооң килдистерин көдээ Советтерниң күүскомнарын четпес удуртуп, олардан негелде чок ажылдап турарын айыткаңнар. Ооң чижээ сессияның ажылының үезинде безин коскү болган. Культура килдизиниң эргелекчизи Д. Шыырап, харылзаа белдириниң начальниги В. Шелегин, район эмнелгезиниң кол эмчизи С. Серен-Чимит, райспорт чөвүлелиниң даргазы К. Хомушку олар болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар сессияның ажылынга безин киришпээн.

Район болгаш көдээ Советтерниң депутаттарын, доктаамал комиссияларының кежигүннерин сессияга айтырыглар белеткээринге киириштирбейн турар. Хүлээп ап турган шиитпирлерниң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны сессияга, күүскомга дыңнавайн келген.

Чоннуң негелде-хомудалдарын кичээнгейлиг сайгарып, ону чогуур үезинде шиитпирлээр талазы-биле ажылда четпестерни депутаттар боттарының саналынга тодаргай айтып чугаалааннар. Чижээ, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Салчак Серен-Дондуптуң чурттаар бажың дугайында дилээн дөрт чыл дургузунда райкүүском шиитпирлеп чадашкан.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээри күүскомнуң организакчы ажылының деңнелин бедидеринден, ооң арга-методун сайзыраңгайжыдарындан хамааржыр дээрзин сессияга демдеглээн. Күүском — Советтиң организакчы ажылының төвү болганда ол сорулганы чедип алыр ужурлуг.

А. АДЫГБАЙ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

● *Венгрияда чаа завод.*
● *«Ниити рынокту» калбартыр дугайында дугуржулгалар.*
● *Дайзын аар когаралга таваржып турар.*
● *Америк агрессияны буруу шаап тур.*

Социализм чурттарында

◆ БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Орошхаз хоорайында тудуп турар шил кылыр чаа завод бо чылдың октябрь айда — хуусаазындан үш ай бурунгаар ажыглалга кирген турар. Ол тудугга ажылдап турар тудугжулар болгаш монтажчылар бригадалары ындыг хүлээлгени алган.

Орошхазта ол заводту совет төлевилелдерни ёзугаар тудуп турар болгаш ооң технологтуг дериг-херекселдерин шуптузун ССРЭ-ден чорудар ужурлуг. Дериг-херекселдерни эптеп тургузарынга совет специалистер венгр өңнүктеринге дузалажып турар. Ол бүдүрүлге чери ай санында-ла чуртталга тудуунга ажыглаар бир миллион дөрбелчин метр хире шилди кылып үндүрер аргалыг.

◆ БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң ортумак школаларынга музыка өөредилгезиниң деңнелин бедидер сорулга-биле чүүл-бүрү жанрларның 120 чогаалдарын бижээн 25 муң пластинкаларны кылып үндүрген. Бо өөредилге чылындан эгелээш ГДР-ге музыканы өөренириниң чаңгыс аай планын боттандырып эгелээн.

Өөреникчилер ындыг кичээлдерге музыка чогаалдарындан аңгыда сураглыг композиторларның амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгалары-биле, музыка чогаалдарын тургузарының аргалары-биле база таныжар. Өөредилге планын ёзугаар музыка дугайында тускай номнарны ортумак школаларга таарыштыр парлап үндүрер дээн. Ону кылырынга ГДР-ниң уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары, педагогтары болгаш музыкантылары кирживп турар.

КҮШТҮГ УДУРЛАНЫЫШКЫННАР

● МАДРИД. (СЭТА). АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыышкынны илередириниң чыскаалы Барселонда америк институттуң бажыңының баарынга «Вьетнам тиилээр!» деп, кыйгырыгның адаа-биле боор эрткен.

● БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның Вьетнамда кем-буруулуг агрессиязынга аргентин хөй-ниитиниң удурланыышкынынга чаа-чаа политиктиг партиялар каттыжып кирип турар. Элээн каш партияларны каттыштырып турар «Улусчу эвилел» дээр организация медеглел кылгаш, мынча деп айыткан: тайбыңны тургузарының империалистиг негелделери-биле чөпшээрежиринче Вьетнамны албадаар дээш АКШ-тың кылып турар оралдажыышкыннары херек кырында ол маадырлыг улусту шуут узуткаарынче болгаш ооң хоорайларын база суурларын долузу-биле үрегдээринче угланган. Бо бүгү дээрге «каңан-даа туруп көрбээн үлегедиишкин-дир» деп, ол документиде айыткан. Медеглелдиң авторлары америк агрессияны соксадырын негээринче ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

● БОНН. (СЭТА). Немец профэвилелдериниң каттыжыышкыны база-ла ВДР-ге удур америк агрессияны шиитпирлии-биле буруу шаап турар. Оларның кады кылган медеглелинде вьетнам улуска удур Вашингтонуң агаар дайыны кижиниң эргелерин эң-не каржызы-биле үрээн үлгедиишкин болур деп демдеглээн.

● ТОКИО. (СЭТА). Япон-вьетнам найырал ниитилелиниң төлээлекчилери АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын база шиитпирлии-биле буруу шаап турарын илереткен. Олар Токиода америк элчин черинче чоруткан медеглелинге агрессчи дайынны доп-дораан соксадырын болгаш тайбың керээзинге ат салырын негээннер.

Ниитилелдиң баштаар чери демисежип турар вьетнам улуска деткимче көргүзериниң калбак кампаниязын эгелээр деп шиитпирлээн.

● ПАРИЖ. (СЭТА). Индий-Кыдатта америк агрессияны соксадыры дээш кады хөделип турар демократтыг чээрби организацияларның кыйгырыы-биле Лионга ажылчы чоннарның массалыг чыскаалы боор эрткен. Ооң киржикчилери дайынны соксадыр болгаш Вьетнамга тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салырын АКШ-тан негээн. Вьетнамда америк агрессияның үргүлчүлеп турарынга удурланыышкынын илередири-биле чыскаалдың киржикчилери АКШ-тың элчин чериниң кирер эжииниң аксынга америк национал тукту өрттедипкеннер.

Ол ышкаш Ницаага база ындыг чыскаал болган.

Вильтенниң (ГДР) пөс аргыыр бүдүрүлге чериниң ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка бүгү совет чагыгларны хуусаа бетинде күүсеткен.

Фабриканың бүдүрүп берип турар кол продукциязы — чоорганнар-биле улуг чылыг аржыылдар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Стратегтиг бомбалакчы америк «В-52» самолёттар Нгеан можунуң сырый чоннуг хөй-хөй районнарынга мөөңнеттинген күш-биле согуушкуннар таварыштырган. ВДР-ниң агаардан халдаашкыннарга удур камгалалының дайынчылары база бир «В-52-ни» дүжүр аткан.

Чээрбиги параллельден соңгаар Виньфу можунуң агаар делгеминге ужудукчу чок америк шпион-самолёт узуткаткан.

Ынчангаш ВДР-ниң агаар делгеминге АКШ-тың шериг-агаар күштериниң дүжүр аттырган самолёттарының узун саны 4.163 четкен.

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери фронтунуң эң чугула участоктарынга каш-ла хүн мурнунда эгелээн шавар халдаашкыннарын чедиишкинниг калбартып турар. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле аар когаралдарга таваржып турар.

Чоокку эрткен хүннерде эң шыңгыы тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның соңгу кезээнге, ортаа шаттарга болгаш Меконг хемниң шынаа девискээринге калбарган.

Хосталга күштериниң күштүг согуушкуннарынга шыдашпайн, чалча шериглерниң кезектери хөй-хөй туруштарын каггаш, дезип үнүп, америк ужар чүүл агаардан халдаашкыннар-биле оларны деткиир деп оралдашкаш, Мурнуу Вьетнамны бомбалаарын күштелдирген. Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалының медеглээнин ёзугаар алырга, патриоттарның контрольдап турар девискээрлеринге халдаарынга стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар киришкен. Сес моторлуг «ужар шивээлер» Сайгондан 40 километр соңгу-барыын талада девискээрлерже болгаш Контум биле Плейкунуң аразында ортаа шаттарже хөй-хөй тонна бомба чүъгүн октаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилели Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы девискээрлеринге патриоттарның 1972 чылда тулчуушкуннарының түңнелдерин дыңнаткан. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери эрткен чылын Митхо можуга дайзынның 34 муң 900 хире солдаттарын болгаш офицерлерин узуткап, балыглаан. Эрткен чылын чүгле декабрь дургузунда безин Кантхо можуга патриоттар дайзынның 1200 солдадын сандан үндүрген, үш шериг катерин сугже дүжүр аткан. Бенче можуга ол-ла үениң дургузунда дайзынның 400 солдат, офицерин узуткаан, 600 ажыг шериг албанныглар балыглаткан ийикпе туттурган.

Эрткен неделяның болуушкуннарындан

«НИИТИ РЫНОКТА» ӨСКЕРЛИИШКИННЕР

Европаның экономиктиг ниитилежилгези (ЕЭН) дижир «Ниити рынокту» калбартыр дугайында каш-даа санныг дугуржулгалар 1973 чылдың январь бирден эгелеп күштүг болуп кирген. Ам ол ниитилежилге алды эвес, харын тос чуртту төлээлээр, чүге дээрге Барыын Европаның шак ол экономиктиг кызыы бөлүглежиишкининге үш чурт — Англия, Дания болгаш Ирландия каттыжып кирген. Норвегияның аңаа каттыжып киреринин дугайында планнаттынып турган чүве бүтпейн барган, чүл дээрге эрткен чылдың чайынында ол чуртка санал-онал ап турда, ооң чонунуң хөй кезии ындыг базымга удурланып каапкан. «Ниити рынокка» кежигүн болуп киреринин дугайында айтырыгга хамаарыштыр Англияга хөй-ниитиниң санал-оналын сөөлгү удаа ап турарының үезинде англичаннарның чүгле 27 хуузу аңаа чөпшээрешкени база солун болуп турар. Инфляция, өртек-үне аартаашкыны болгаш амыдырал деңнелиниң улам кудулаашкыны болу бээриндеп айыылзынып турар чоннуң хөй нуруузунуң тура-соруунга чөрүштүр Англияны ол бөлүглежиишкинче консервативтиг чазак кийр тырта берген. ЕЭН-ге кирер чорук чүгле улуг монополияларның эрге-ажыктарынга таарыжыр болган ужурунда, ажылчы чоннарны чаа-чаа кызып-кыйыышкынга таваарыштырар дээрзин англи чон билир. Улуг-улуг корпорациялар боттарының салдар чедирер кавызын калбартырын, делегейге адааннажыр демиселдиң таарымчалыг байдалдарын улам экижидип алырын кордап турар.

Чаа составы-биле «Ниити рынок» улуг бөлүглежиишкин болуп турар. Ниитизи-биле 250 миллион кижи чурттакчылыг чурттар ында хаара туттунган. Капиталистиг делегейниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң 25 чыгам хуузу болгаш экспортунун 40 хуузу ол бөлүглежиишкинниң улуг-хуузунга онаажыр. ЕЭН-ни калбартыры бүдүрүлгени болгаш капиталды мөөңнээринге идиг бээр, улуг монополияларның чимзенип хөделиринге, а ол ышкаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынче оларның халдаашкыннарын күштелдиреринге чаа аргаларны ажыдар сорулгалыг. Монополистиг капиталдың тергиидээшкиннериниң байдалдарында интернационализацияның болгаш интеграцияның ындыг байдалы империалистиг күрүнелерниң аразында, а ол ышкаш аңгылар аразында чөрүлдээлерни кошкадырынга канчап-даа чедирбес, харын-даа эрги чөрүлдээлерниң ханылаарынга болгаш чаа чөрүлдээлерниң тыптып келиринге идиглиг байдалдарны тургузар. ЕЭН-ниң иштинге күштерни таарыштыр хуваавас чорук экономиктиг болгаш политиктиг адааннажыкчы демиселди чидиглендиреринге чедирер ужурлуг. «Штерн» журналдың саналгалары-биле алырга, калбарткан рыноктуң бежен улуг концерннериниң аразынга ам кол черни англи болгаш англи-голланд компаниялар ээлей бээр, ындыг болганда өскелерниң компанияларына ам «чыыра шеглээттинер» апаар.

Шыңгыы чөрүлдээлерни «Ниити рынок» мооң мурнунда-ла хайныктырып турганын барымдаалап алыр болза, ол чөрүлдээлер ам экономиктиг, политиктиг, социал бүгү шугумнар-биле чайлаш чок күштелир. Хоочураан аарыглар — экономика өзүлдезиниң темпилериниң оожумнаашкыны, инфляция, ажыл чокталыышкыны, акша-мөңгүн кризизи улам-на нарыыдай бээр. Специалистер, ылаңгыя англи экономиканың аар-берге байдалынче кичээнгейни угландырып турар. Англи болгаш америк монополияларның эрге-ажыктарының сырый демнежилгези «Ниити рынокка» кандыг болу бээриниң дугайында айтырыгны олар база чугаалажып турар.

Экономиктиг, кады ажылдажылганы өске, ниити-европейжи үндезинге калбартып хөгжүдериниң сорулгазын Европада чаа байдалдар, амыдыралдың боду улам чүткүлдүг тургуза берген. Совет Эвилели кандыг-даа ылгай көрүүшкүн чокка Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга деӊ эргелиг, кайы-даа чуртка ажыктыг кады ажылдажылганың принцивин камгалап келгени болгаш ону камгалавышааны билдингир болгай. Европада күрүнелер аразының садыг-экономиктиг организациялары — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш «Ниити рыноктуң» аразынга ажыл-ишчи харылзааларның кандыг-бир хевирлериниң үндезиннери тыптып болур ирги бе дээрзиниң дугайында айтырыгга харыылавышаан, декабрь 21-де Москвага болган байырлыг хуралга кылган илеткелинге Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Бир эвес «Ниити рынокта» бактааган күрүнелер өске талага хамаарыштыр ылгай көрүүшкүн кылырының кандыг-бир оралдажыышкыннарындан ойталааш, турза чогуур ийи талалыг харылзааларны хөгжүдеринге болгаш ниити-европейжи кады ажылдажылгага идиг бээр болза, тывылбайн канчаар». Ол бодалды Европаның хөй-хөй чурттарының политиктиг болгаш садыг-үлетпүр бөлүктеринде таарымчалыг кылдыр утказан болгай.

АНГЛИ-МАЛЬТА ЧӨРҮЛДЭЭ

Англияның болгаш Мальтаның — (Чер ортузу далайның төп кезээнде бичии ортулук күрүне) аразында чөрүлдээ бо чылдың эгезинден бээр улам-на чидиглени берген. Ол ортулукта шериг баазаларын тургузуп турарының аренда төлевирин бедидерин болгаш бо чуртта өртек-үнези чокталган англи валютаның орнун тургузуп бээрин Англиядан мальта чазак негээн. Ол чөптүг негелдени хандырарындан Лондон ойталаан болгаш ол ойталаашкынын бадыткаар дээш экономиктиг балдырлаашкынны-даа, НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилерин-даа ажыглавышаан, Мальтага удур ыйыышкын кылырын оралдажып турар апарган.

Бо чөрүлдээниң чылдагаанын билип алыр төлээде, ооң баштай тыптып келген төөгүзүн билип алыры чугула. Мальта 150 чыл дургузунда Великобританияның колониязы болуп, девискээрин шериг-далай баазазы кылдыр ажыгладып келген. Нацияларның британ дем каттыштырылгазының эрге-хемчээлдеринге Мальтаның хамаарышпас чоруун 1964 чылда чарлааныының соонда-даа байдал шоолуг өскерилбээн. Бот-боттарын солчуп келген чазактар Лондоннуң дыңнангыр чепсээ болуп турган. Ортулукка боттуг өскерлиишкиннер чүгле 1971 чылдың июньда болган, ынчаардагы соңгулдаларның түңнелинде Доминик Минтофф баштаан лейбористиг чазак эрге-чагырга кирген.

Чурттуң хамаарышпас чоруун болгаш бот-эргезин быжыглаар сорулгалыг чамдык базымнарны ол чазак кылган. Чижээ, НАТО-нуң шериг-далай күштериниң Европаның мурнуу зоназында каттышкан командылал чериниң штаб-квартиразын Мальтадан үндүрерин чедип ап, америк алдыгы флоттуң корабльдериниң мальта порттарга келирин хоругдаан болгаш 1964 чылдың англи-мальта дугуржулгазын эде көөрүн негээн. Англи шериглерниң Мальтага турарының негелделери тодаргайлаттынган чаа дугуржулгага тос айлар үргүлчүлээн шудургу чугаалажыышкыннарның соонда кээп, 1972 чылдың мартта ат салган. Чеди чыл хуусаалыг кылдынган ол дугуржулгада онзагай чүүл чүл дээрге, чүгле англи шериглерниң ортулукка түр турарын чөпшээрээни болур. Англи баазаларны араб чурттарга удур ажыглавас деп, англи чазак мальта чазакка даңгыраглаан.

Ортулуктуң девискээрин англичаннарның ажыглап турары дээш аренда төлевирин дугуржулгага дүүштүр үш катап бедиткени база чугула ужур-дузалыг. Минтоффтуң чазаа ол немелде акша-хөреңгилерни ортулукка англи шериглерниң 170 чыл дургузунда туруп келген үезиниң иштинде таварыштырган экономиктиг когаралын эгидип алырынга, чурттуң экономиказын хөгжүдеринге ажыглаар болдалдыг. Дугуржулганың күштүг болуп келир чеди чыл хуусаазының төнчүзүнге чедир Мальтаның экономиказы элээн быжыга бээр болгаш ол хуусааның соонда бо ортулукка кандыг-даа даштыкы шериг баазалары артпас боор деп идегелин Минтофф илереткен.

Англияның фунт стерлинг акшазының өртек-үнезиниң херек кырында кудулааны-биле холбаштыр, англи баазаларның мальта черде турарының арендада төлевирин 10 хуу бедидер дугайында мальта чазактың айгы негелделерин Минтоффтуң үстүнде бодалдарынга харын кииришитир көрзе чогуур. Бодунуң экономиктиг бергедээшкиннерин өске чурттарның, оларның аразында Мальтаның күсели-биле шиитпирлеп алыксаар Хиттиң чазааның оралдажыышкыны-биле Мальтаның чазаа болгаш улузу эптежирин күзевейн турар.

ТЕЛЬ-АВИВТИҢ АФРИКАДА БУУРААШКЫННАРЫ

Нигер Республиканың чазаа Тель-Авив-биле дипломаттыг харылзааларын январь 4-те албан ёзузу-биле үскен болгаш израиль дипломаттыг төлээ черин чурттан доп-дораан үнзүн деп негээн.

Нигер чазактың шиитпири израиль дипломатияның сөөлгү үеде Африкада буурап бадыышкыннарының база чаа бадыткалы болган. Империализмниң саттыныкчы чалчазының ролюн күүсетпишаан, каш-каш чылдарның дургузунда Израиль болза Африка диипке быжыгланырын оралдашкан. Америк төп разведка эргелелиниң болгаш Уолл-стрит хартаачыларының акша шоодайларындан ап турар чээлилерин база дилен чи акшаларын экииргектер болуп үлеп бербишаан, израиль идегеттер Африка чурттарынга нептереп быжыгарын бар-ла шаа-биле оралдажып, барыын талакы камгалакчыларының салдарын ол чурттарга нептередирин кызыдып турар. Ону чедип алыр дээш израиль шивишкин идегеттер армияже, полицияже болгаш аныяктар организацияларынче шургуп кирерин кол сорулга кылдыр салып келген. Ажыт-чажыт чок хоралакчы ажыл-чорудулга хевирлиг шак ол «онзагай идепкейжиишкин» Африканың хөй-хөй чурттарынга харын чүгле килеңнээшкинни болгаш удурланыышкыннарны хайныктырган.

Израиль идегеттерниң ындыт хоралакчы ажыл-чорудулгазын ойтур шавар дээш эрткен чылдың күзүнүнде Уганданың чазаа Израиль-биле харылзааларын үскениниң дугайын чарлаан болгаш Тель-Авивтиң албан кижилериңдаа, сионисчи ёзу-чурумнуң хөй санныг шивишкиннериндаа чурттан үндүр сывырган. Израиль эжелекчилерниң Африкада чогум кандыг сорулгаларны салып турарын Угандага болган болуушкуннар ол диипте хөй-хөй миллион кижилерге тодаргай көргүскен. Тель-Авивтиң Угандага «алагададыпкан» чагырыкчылары оңгарлып чадап чыдырда-ла, Чад Республика, Конго Улус Республика, ам Нигер Республика ол чурттардан үнүп чоруурунуң эжиктерин израиль дипломаттарга салаазы-биле айтып берипкени ол-дур.

Израиль-биле харылзааларын үзериниң дугайын чарлап тура Чадтың президентизи Томбалбай чуртка израиль төлээлекчилерниң моон соңгаар турары «Чадтың болгаш өске-даа африка чурттарның айыыл чок турар байдалынга кыжаныышкынны тургуза бээрдир» деп онзалап демдеглээн. Тель-Авив-биле харылзааларын үзер дугайында шиитпирни хүлээп албышаан, Конго Улус Республиканың чазаа Чоокку Чөөн чүкте болгаш Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкинниң дайзыны Израиль болуп турар-дыр деп айыткан.

Израильдиң болгаш Мурнуу-Африкада кеш-сөөк ылгакчыларының аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың калбарыышкынын Африканың улустары дүвүрээзин болгаш килеңнээшкин-биле көрүп турар. Ол кады ажылдажылга Африканың хамаарышпас чоруунга, ооң хосталга дээш демиселчилеринге удур угланган дээрзинге Африканың хөй-ниитизи улам бүзүреп келчыдар.

Тель-Авивтиң Чоокку Чөөн чүкте эжелекчи политиказынга удурланыышкынның үнү Африкада улам өткүт чаңгыланып турар апарган. Африка чаңгыс эп организациязының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының эрткен чылдың чайынында Рабатка болган ассамблеязынга африк удуртукчулар Израильдиң араб чурттарга удур агрессиязын база эң шиитпирлиг буруу шаап, эжелеттирген араб девискээрлерден Израильдиң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээн. Тель-Авивтиң делегейде улам-на чааскаазырады көрдүрүп бар чыдарын КНО-нуң Кол Ассамблеязының чоокта чаа доозулган сессиязынга ооң киржикчилериниң бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле хүлээп алган документилеринде база тодаргай бадыткап турар.

И. ЛАПИЦКИЙ, В. СЕРОВ. Г. СКОБЕЛЕВ. (СЭТА).

ЭКВАДОРНУҢ НЕФТИЗИ

ГУЯКИЛЬ. (СЭТА). Чурттуң чөөн районунда нефть-биле дыка байлак 3,5 миллион гектар черни күрүнеге эгидерин Эквадорнуң чазаа даштыкы компанияларга дужааган. Нефть болгаш газ-биле байлак черлер дугайында чаа хоойлуга үндезилээш, мооң мурнунда даштыкы монополияларның өнчүзү боор турган черлерниң 50 хуузун күрүнеге катап эгидип бээр кылдыр негээр аргалыг болган. Ол хоойлуну ёзугаар даштыкы хөреңгитеннерниң холунда турар нефтилиг черлерниң хемчээлин кызырып болур апарган.

Чаа хоойлу ёзугаар кызыгаарлаашкынга таварышкан компаниялларның аразында «Тексако-Галф» дээр күчүлүг америк концерн база кирип турар. Шаанда ооң эргезинге Эквадорнуң бүдүн-чартык миллион гектар чери хамааржып турган. Ам ол чүгле 170 муң гектар черлиг апаар.

Чуртка катап эгиткен нефтилиг черлер Эквадорда күрүнениң нефть корпорациязының (СЕПЕ) өнчүзү болу бээр. Ол корпорация боду болгаш каттышкан бүдүрүлгелер-биле кады-даа нефтини шинчилеп тывар, ону болбаазырадып кылыр эргелиг.

Күш-ажылчы чедиишкин

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Фесенко мынчалдыр дамчыткан:

Ориенте можунуң Мао хоорайында никель рудазы болбаазырадыр «Петро сотто альва» заводтуң коллективи эрткен чылдың бүдүрүлге онаалдаларын оранчок ажыр күүсеткен. Пландан ажыр хөй никель, кобальтылыг муң-муң тонна концентратты берген. Коллектив күш-ажылчы чедиишкинин Кубаның ажылчын аңгызының төөгүлүг ийи хүнүнге — Куба революциязының тиилелгезиниң 14 чыл оюнга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

★ ★ ★

Бангладештиң улус өөредилгезиниң системазын организастаары Республиканың экономиказын чаартып, хөгжүдериниң баштайгы планында онза кичээнгей салган кол сорулгаларның бирээзи. Чазак чырыдыышкынның хереглелдеринге он-он миллион рупийни үндүрүп берип турар. Чурттуң чонунуң 13 хуузу бижик билбес, ынчангаш «бижик билбес болгаш бүдүүлүк чорук-биле демисел» бангладештерниң лозуң болган кол сорулгалрының бирээзи болу берген.

ЧУРУКТА: көдээ башкы Кишоси Лал Ачалджиниң өг-бүлези Дакка чөөгүнда Карнапара суурда чурттап турар.

В. ВАВИЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

★ ★ ★

ЧУРУКЧУНУҢ УЛУУ

Солун мергежилдиң кижизи

ЛЕОНИД Демидовичиниң төрүттүнген чери Минусинск хоорай. Оолдун авазы эрте мөчээн. Леня ийи харлыг турган, 1924 чылда ачазы-биле Тывага чедип келген. Ус чазаныкчы, тудугжу Демид Протасов Кызыл хоорайны болгаш кожууннар төптерин тударынга аң идепкейлиг киришкен. Ол үргүлчү-ле бодунуң тутканы бажыңнарны тыва улустуң национал каасталгазы-биле каастаарын күзевишаан, хээбиле угулза үлегерлерин чыырынга ынак чораан. Ооң оглу Леня чазап каан бичии диргиг амытаннар, чараш хээлерлиг тыва ойнаарактар-биле ойнаарынга ынак чораан.

Леня Кызылдың № 1 ортумак школазын дооскан. Аңаа чурулганы башкы Раевский башкылап турган. Ол башкы ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери — бистиң республиканың чурукчулары Кузнецов, Петров, Суздальцев, Левертовская болгаш оон-даа өскелерге чурулга уран чүүлүнче оруктуу ажыткан мергежилдиг кижиаидикчи.

1942 чылда Леонид Протасов Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунче эки тура-биле аъттанышкан. Ол Воронеж чоогундан эгелээш, Чехословакияны хостажып, артиллерия кезээниң офицери дужаал-биле шериг албазын дооскан. Дайзын-биле демиселге шылгараанын дээш дайынчы алды медаль-биле шаңнаткан.

1949 чылда Свердловскиниң уран чүүл училищезинге Леонид Демидович өөренип киргеш, ону 1954 чылда чедиишкиннииг дооскан. Ооң эгелээш бистиң республиканың чурук бүдүрүлге мастерскаязынга чогаадыкчы ёзубиле ажылдап турган, Леонид Демидович элээн каш делгелгеге киришкен. Ооң Кызыл, Красноярск, Новосибирск, Омск болгаш Москва хоорайларга болгулаан делгелгелерге чедиишкиннииг киришкенин билир бис.

Тываларның даштан чүве чазап чонар хоочун уран чүүлүн хөгжүдер херекке бодунуң төлептиг үлүүн чурукчу кирип турарын онзалап демдеглээр херек. Кадыг кара болгаш чымчак ак-сарыг чонар-даштарны чазап турган, чурукчу боду ийи чүс хире янзы-бүрү ажылдарны кылган. Чурукчу чүгле дириг аң, араатанның дүрзүлерин хевирлээри-биле кызыгаарлаттынмаан, а ооң кылган ажылдарының хөөнү, аяншинчиан, аажы-чаңы кижиге даштындан-на илдең кылдыр сагындырар. Чижээ, «Аъттыг кижини» көөрге мөге-шырак, хостуг чоргаар ышкаш болур. Ооң ындыг ажылдарын хөй-хөй делгелгелерден көрген бис. Ук делгелгелерге чедиишкиннери дээш хүндүлүг бижиктер болгаш турасаалдыг демдектер-биле шаңнаткан. Ынчангаш чурукчу бодунуң ынак Тывазының уран чүүлүнге бердинген. Чурукчунуң ачы-хавыяазы — парлалгага ооң белеткээни тыва улустуң хээ, угулзазының улуг альбому база хамааржыр. Ук альбом Тывага каасталга уран чүүлүн улам хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болур дээрзи чигзиниг чок. Тываның янзы-бүрү районнарының аптара, үлгүүр, сыртык, сава хээлерин, ээр, бижектиң хамык херекселдериниң, билзек, сырга болгаш өске-даа чүүлдерниң каасталгазын ийи чүс ажыг хээ, угулзаларны чурукчу чээрби ажыг чыл дургузунда чыып келген. Мөген-Бүрен, Азас, Кара-Хөл болгаш Нарын чергелиг бистиң республиканың ырак-узак булуңнарынга барып, ында хоочун чурттакчылар-биле ужуражып чораш, чурукчу эрги шагның ховар дээн каасталгаларын тыпкан. Чижээ, 1965 чылда чурукчу Межегей чурттуг Доспаң Баазаң ирейниң эрги аптаразының солун каасталгазын саазынга хоолгалаан. Ол аптараны Доспаң ирейге ооң ада-иези 1920 чылда өнчү кылдыр берген, а ооң мурнунда ол-ла аптараны ирейниң өгбелери барык чүс чыл чыгыы эдилээн болган. Ынча үеде кожуп-дужуп чорда безин, ооң хээзи барык аңаа чыгыы артып калганы кайгамчык солун.

Ол-ла хамык хээ, угулзаны тыырда чурукчу баштай оларны чурукка тырттыргаш, ёзулуг хемчээлин, чүзүн баазын өңнерин адап даңзылап бижээш, оларның төлевилел эскизин барымдаалап саазынга дүжүрүп чуруп ап келген. Ооң соонда чурукчу бажыңынга келгеш, хээ болгаш угулза бүрүзүн ол олчаандырап кылын ак, тускай кадыг саазынга дүжүрүп чуруурунга кадайы-биле ийилээн 4-тен 8 чедир хүннү чарыгдап, ажыл бүрүзүнге допчу намдар тайылбырны бижип келген.

Шак ындыг улуг ажылдың түңнелинде каасталганың чүс хире үлегерлериниң альбому парлаарынга белен апарган. Альбомнуң төлевилелин тускай мергежилдиг эртемденнер бедик үнелээн. Чижээ, ССРЭ-ниң чурук-үлетпүр эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, эртемден С. Яковлев мынча деп бижээн: «Альбом тыва улустуң төөгүзүн өөренип турар этнографтарга, уран чүүл талазы-биле тускай эртемниглерге база ол ышкаш каасталга чурукчуларынга. Тыва АССР-ниң мастерлеринге улуг сонуургаачыг болбушаан, практиктерге, төөгүжүлерге-даа эргежок болуп ажыглаттынар... Бодунуң онзагай бүдүш, байдалының талазы-биле тыва каасталга алтай-саяң чурттуг — бураат, алтай, моол улустуң XVIII—XIX чүс чылдарда онзагай каасталгазының аймаанга хамааржыр. Ол хөм хээлер, демир шуткуур, даараар дээн ышкаш улусчу чогаадылга ажылынга хамааржыр».

Ындыг бедик үнелелди өске эртемденнер база берген.

Чурукчу боду чоргаарал-биле мынча деп орар: «Тыва угулзаны чыып эгелээрде делегейниң кайы-даа чурттарының хээ, угулза уран чүүлүнүң дугайында орус дылда литератураны дөгерезин өөрендим. Ооң түңнелинде тыва хээ, угулза бодунуң эдилелге ажыктыг, уран чараш талазы-биле кымның-даа ындыг янзы уран чүүлүнден дорайтавас алдын фонд-дур».

Мынчангаш тываларның хээ, угулдазы бистиң хүн бүрү амыдыралывысты улам каастап, биске өөрүшкүнү сөңнээр ужурлуг. Ооң-биле идик-хепти, чадыг хевисти, бажың иштиниң херекселдерин, чуртталга болгаш культура-амыдырал албан черлериниң тудугларын каастаары тергиин таарымчалыг болгаш эптиг.

Кызылга эрткен чылдың ноябрьда болган бот-тывынгыр кедээ уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилериниң хептери болгаш херекселдери мурнукузундан чараш-даа, шинарлыг-даа боор, кедээде амыдыралдың өскенин бистиң чурукчувус эскерген болду. Ынчалза-даа ында ёзулуг тыва каасталга, ылаңгыя «маска», «өлчей удазын», «матпа», «даңаа» дээш, өске-даа тыва каасталга барык чок болганын ол шугумчулээн. Моон ужуру чүдел? Бистиң хеп быжыкчыларывыс, дааранычыларывыс национал хээ, угулзаны утканында, ону билбезинде. Ону бистиң аныяктарга таныштырар төлээде чурукчунуң белеткеп каан альбомун парлап үндүрери эргежок чугула. Ындыг альбом чүгле бистиң дааранычыларга онза херектиг, сонуургаачыг каасталга үлегери болурундан аңгыда, биске өскээртен аалдап кээп турар хөй санныг аалчыларга төлептиг турескаалдыг белек болур.

Тыва улустуң эдилелге ажыктыг уран чүүлүн, ылаңгыя сава аймаа кылырын хумагалаар, харын-даа оларны кылыр талазы-биле эге оралдажыышкынны Леонид Демидович база кылып турар.

Чүс-чүс чылда тыва мастерлер хөмден сава аймаа, ээр дериин, идикти, ыяш, тос, пордан сава аймаа, хаактан шүүрүү болгаш арыкты, демир аймаадан өөк, билзек, бижек, шыдыраа, чавага дээш кылбас-ла чүвези чок чораан. Ындыг эдилелдер үр үениң шылгалдаларын шыдап эрткен.

Тываларның чуртталгазы чаартынганы-биле, кады кедээге база чаа амыдырал тургустунган. Ыяш, хөм болгаш малгаш эдилелдер, савалар паалының, шажан, шил эдилел-биле солуттунган. Ынчалза-даа эң-не шевер мастерлериң чазап каан, салгалдан салгалче дамчыдып келген уран чүүлүнүң хөй кезии амыдыралга херек чок апарган деп болбас. Сөөлгү үеде хоочун уран чүүлдүң кайгамчык улуг эстетиктиг уран кижизидилгелиг ужур-дузазы чер бүрүзүнде хүлээп көрдүнген. Эң ылаңгыя хоорай чурттуг кижилерниң бодунуң амыдыралын хоочун уран чүүлдүң херекселдери-биле каастаксаар негелдези хөй катап өскен.

БИСТИҢ Кызыл хоорайда Леонид Демидовичиниң бажыңынга кире бээрге биче музейжигеш ышкаш. Ында сыгыртаа, кегээржик, доңга, дашка, шаажаң болгаш өске-даа херекселдерни делгеп каан. Бо чараш эдилелдерни бажың ээзи боду дой-довурактан кылгаш, кадырып алган. Оларны көргенде кижи чарашсынар, алыксаар.

Чурукчу чонга ажыктыг уран чүүлдү хумагалап турар. Оон баштааны чугула эгелээшкин халас барбас.

Школаларга уран чүүл бөлгүмнерин республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының шугуму-биле организастаап, бөлгүмнерге улусчу мастерлерни башкыладыры таарымчалыг. Уран-шевер кижи мастерлерниң ажылдарының делгелгелерин чер бүрүзүнге дарый-дарый организастаар, ол дугайын пропагандалаар болза, аныяк өскенниң уран чүүлге хандыкшылы улам-на күштелир. Бо бүгүнү организастаарының эргежок чугулазын чурукчу база чугаалап турар.

Хөй националдыг совет улустуң аңы-дүмма дузаламчызы-биле бистиң уран чүүлүвүс чечектелип турарын Леонид Демидовичиниң ажылдары база тода херечилеп турар-дыр.

С. БАДАА.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ БАШКЫЗЫ

Люба Иванова ийи чыл мурнунда, университеттиң даштыкы дыл факультедин дооскаш, Совет Эвилелиниң эң-не ырак булуңу — Якут автономнуг республиканың Оленек суурунче ажылдаары-биле чорупкан. Аңаа ол бодунуң баштайгы кичээлин эрттирген.

Амгы Якутия дээрге эртембилиглиг, сайзырангай республика-дыр. Ында университет болгаш он ажыг ортумак тускай өөредилге черлери бар. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының бир адыры болгаш чээрби хире эртем-шинчилел албан черлери ажылдап турар. Якуттар болгаш кыдыкы соңгу чүктүң биче улустары: чукчилер, юкагирлер, эвеннер, эвенкилер республиканың үндезин чурттакчылары болуп турар. Оларда өөренир болгаш эң-не солун мергежилди шилип алырының бүгү аргалары бар. Соңгу чүктүн аборигеннериниң уруглары күрүнениң долу дузаламчызын ап турар.

Люба Иванова база-ла ол дузаны алган.

Люба бичиизинден-не өскүс арткан. Баштай ол кырган-авазының азыралынга, ооң соонда он чыл ортумак школазының интернадынга чурттап турган. Уруглар аңаа ортумак школаны дооскужеге дээр күрүнениң долу хандырылгазында турар: аъш-чем, идик-хеп хандырылгазы халас. Өөренирингге, бүгү талалыг сайзыралды алырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдар ында тургустунган. Якутскиден ийи чүс хире километр черде турар район төвү Усть-Майда национал школа бар. Ындыг школалар республикада хөй. Ол школаларда өөредилгени сес класска чедир якут дыл кырында чорудуп турар, а тос болгаш он класстарда — орус дыл кырында.

Соңгу чүктүң абориген чурттакчыларының уруглары дээди өөредилге черлеринге кирериниң экзаменнерин дужаарда чамдык чиигелделерни ап турар: оларны конкурс чокка бирги ээлчегде хүлээп алыр. Хүлээп алышкынның ол дүрүмү чүгле Якутск университединде эвес, а Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Омскиниң, Иркутскиниң болгаш өске-даа хоорайларның дээди өөредилге черлеринде база шак-ла ындыг. Бо өөредилге черлеринче чылдың-на 500 ажыг якут уруглар болгаш республиканың өске-даа биче улустарының төлээлери өөренип кирип турарлар.

Якутск университединде өөренип турар геологтуң азы дагжының, физиктиң азы математиктиң, агрономнуң азы биологтуң, инженер-тудугжунуң, эмчиниң, литература болгаш төрээн дыл башкызының тускай эртемнерин Люба боду шилип ап болур турган. Ынчалза-даа ол даштыкы дыл факультединиң француз салбырын шилип алган.

— Бистиң суурнуң библиотеказында муң-муң номнар бар. Бир-ле катап Сент-Экзюпериниң «Маленький принц» деп номун номчудум. Оон эгелээш-ле ол номнуң кайгамчыктыг авторунга, ооң чуртунга, ооң чугаалап, бижип турган дылынга ынакшый берген мен. Бистиң класстың өөреникчилериниң хөй кезии француз культураны хөлчок сонуургаар турган. 1965 чылда мээң-биле кады факультеттиң француз салбырынга мээң чаңгыс класчыларымдан алды кижи өөренип кирген — деп, Люба Иванова чугаалаар.

Люба ийи дугаар курска өөренип тургаш, Иванова деп фамилиялыг апарган: Меркурий Ивановтуң ачазы якут, авазы Оленек суур чурттуг эвенк. Университеттиң доозукчуларын ажылга хуваар комиссия Ивановтарны республиканың 33 районнарының кайызынга барып ажылдаарын боттары шилип алырын саналдаан. Меркурийниң төрүттүнген черинге барып ажылдаарын шиитпирлээннер.

— Хей-ле коргуп, сүрээдеп турган-дыр мен. Школага мени чоок төрели дег, хөлчок чылыг хүлээп алган — деп, сөөлүнде Люба сактып чугаалаан.

Ивановтар баштай Меркурийниң ада-иезиниң бажыңынга чурттап турганнар. Чыл эрткен соонда оларга ийи өрээлдиг бажыңны үндүрүп берген. Бичии уруун ялиге тургузуп каан. Уругну ажаап доруктурул турары дээш айда тос рубль төлээр. Любаның айда алыр шалыңы 300, Меркурий — 270 рубль алыр. Оон аңгыда кедээ черлерде чурттап турар башкылар кадык камгалалының болгаш назы четпээн уруглар албан черлериниң ажылдакчылары-биле бир дөмей одалгалыг, электри хандырылгалыг бажыңнарга халас чурттаар эргелиг. Олар ырак-кы соңгу чүктүң чурттакчылары болганда үш чылда бир катап чурттуң кайы-даа булуңунда дыштанылга черинге халас чедер аргалыг.

— Бис ажылдап турар коллективиске бодувус бажыныывыста чүве дег чаңчыга берген бис. Ынчалза-даа өөреникчилер-биле ниити чугаа тыппайн шаг-ла болган бис — деп, Люба миннип чугаалаар. Маңаа, ылаңгыя Соңгу чүкке бичии уругларның чүгле билии эвес, харын-даа ниити кижизидилгези, ооң салым-чолу башкыдан кол хамааржыр. Уруглар хостуг шагын школага эрттирип турар. Оларның хөй кезии интернаттарда чурттап турар. Олар колдуунда-ла малчыннар, ивижилер уруглары. Кыжын оларның ада-иези аңнап кыштаар. Ол үеде школа уругларның ийиги бажыңы апаар.

Людмила Ивановнаны алдыгы класстың удуругчу башкызынга томуйлаан. Ында ол француз дыл башкылап турар.

— Мында чурттуң барык талазындан ада-иези-биле кады чедип келген уруглар база бар — деп, Иванова чугаалаар. — Олар улуг-улуг хоорайларның амыдыралын эки билирлер. А туе черниң уруглары трамвай көрбээн-даа болза, тайганың бүгү хоойлуларын эки билирлер, ивини шанактап, башкарып билирлер, часпас адар адыгжылар болур чаңчылдарны шиңгээдип алганнар.

Ивановтарның бажыңында номнар хөй. Ном салыр полкаларда орус классиктерден болгаш совет чогаалчылардан аңгыда Золяның, Бальзактың, Стендалдың, Мопассанның, Францияның амгы чогаалчыларының томнары, ССРЭ-ге парлап үндүрген француз уран чурулга альбомнары бар. Оларның чанында якут, юкагир, эвенк чогаалчыларның болгаш шүлүкчүлерниң чогаалдары.

Людмила хостуг шактарында уруунга, ашаанга национал хеп даарап берип чаңчыккан. Ол дээрге ёзулуг-ла чоннуң уран чогаадылгазы-дыр. Меркурий уран чурулгага хандыкшылдыг. Ол төрүттүнген чериниң каас-чурумалын, ивижилерниң, аңчыларның амыдыралын, геологтарның кадыг-берге ажылын чуруп көргүзер күзелдиг.

— Чайын Меркурий-биле Якутск чоогунда мээң төрүттүнген черимге чораш келдивис. Чай төнчүзүнде эң-не чоок өңнүктерим апарган өөреникчилерим сактып пат-ла болдум, суурумче дадажы берген мен...

Юрий СЕМЕНОВ,
ПМА.

Колонналыг залда ёлка

МОСКВА. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында чаа чылдың ёлказынга барган уруглар дыка-ла ойнап, хөглээрлер. Аалчыларны ында Соок-Ирей биле Харжыгаш уткуп ап-турар.

Школачыларның дыштанылгазының хүннеринде Елка байырлалынга муң-муң аныяк москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары аңаа баар: Эвилелдер бажыңының залдарында хөглүг оюннарны, аттракционнарны уругларга организастаан.

ЧУРУКТА: чаа чыл ёлказының чанында.
В. КУЗЬМИННИҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КУРСТРАХОВАНИЕНИҢ АЖЫКТЫЫ

Күрүне страхованиези — совет кижилерниң социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын экижидип турар чугула хемчеглерниң бирээзи.

«Тыва кобальт» комбинатта, тудуг участогунда, Хову-Аксының АТБ-зинде, суурларның албан болгаш организацияларында 1,5 муң ажылчыннар, албан-хаакчылар 720000 рубль түңнүг Күрүне страхованиезинде хаара туттунган. Таңды районнуң Курстрахование эргелелиниң 4 агентизи Хову-Аксында доктаамал ажылдап турар. Оларның бирээзи Л. С. Белкова-биле беседалашкаш, мындыг чүүлдерни сонуургал-биле билдим.

— Бажыңның эт-севиниң страхованиезин кылдыртыры эргежок чугула — деп, Любовь Сергеевна чугаалады.— Совет кижилерниң амыдыралы чылдың-на экижип, чаа, чараш, үнелиг эт-херекселдерни, идик-хепти садып ап турар. Ынчалза-даа амыдыралга хеп-хенертен кандыг таварылгалар турбас дээр. Хей чылдарда күш-ажыл-биле чоннуң садып, кылып алган эт-херексели айыылга таваржып болур.

Маңаа чижек. Урал чурттуг металлург М. Хову-Аксынга ээп ажылдаар дээш көжүп кел чыткан. Саянның талыгыр оруктарын эртерде эт-севи озал-ондакка таваржы берген. Бистиң Курстрахование чери ол эшке 3000 рубльди туда төлээн. Страхование хамаатыларга болгаш күрүнеге ажыктыг.

Өрт, чаңнык, частыышкын айыылындан, суг дамчыдар система үрелгениниң уржуундан бажың иштиниң херекселдери когараанда Курстрахование чери төлеп берип турар.

База бир чижек. Ажылчын Л. ажылдаар черинче мотоциклдиг халдып олура, кадыр эриктен хеп-хенертен аңдарылгаш кемдээн. Курстрахование чери аңаа 500 рубльди төлээн.

Хову-Аксының суурларынга 1972 чылда он ажыг кижиге 2875 рубль түңнүг Курстравохание чери төлеп берген болуп турар.

Бистиң чырыткылыг келир үевис уругларывыс дугайында сагыш салыышкын улуг. Чаштарның келир үезин бодап, олар 18 хар четкенде алыры-биле 300, 500 азы 1000 рубльге страхование кылдыртып болур. Ооң төлевирин Курстрахование чери ада-иениң шалыңындан ай санында бичиилеп тырттырып алыр. Чижээ, он харлыг оолга 300 рубльдиң страхованиезин кылдырар дээн диживк бис, ооң ада-иези айда 3 рубль 23 көпеекти төлээр, а 500 рубльге —5 рубль 37 көпеекти, 1000 рубльге— 10 рубль 72 көпеекти. Бо дээрге уругларга өөрүнчүг белек кылдыр акша шыгжаарының база бир ажыктыг аргазы-дыр. Моон чижээнге Хову-Аксының 3 харлыг бичии чурттакчызы Пиклир-оолду ап көрээл. Бичии оол чадаг тергези-биле халдып тура бертинген, уруглар страхованиезин ёзугаар аңаа 100 рубльди төлээн. Демги оол 18 хар четкеш кезээде айыткан 1000 рубльди бүрүн алыр.

— Курстрахование бо хире ажыктыг боор-дур — деп, эш Белкова түңнелинде чугаалады.

К. ОЮН.

ХОВУ-АКСЫ.

Чаа кино

«Дээрбе доктаай бергенде»

Аныяк таджик чогаалчы Юсуф Акобировтуң ындыг аттыг тоожузун ёзугаар бо чаа кино тургустунган. Ында колхозчу кедээ суурнуң кижилери — бистиң үе-чергелеривис дугайында чугаалап турар.

Фильмниң кол маадыры — Азиз. Ооң ынаныл, чаа амыдыралдың эрге-ажыктары дээш демиселин көргүскен.

...Азиз чаш турган-ла адазындан чарылган болгаш ооң авазы колхозтуң дээрбе эргелекчизи Устозакир-биле кады чурттай бээр. Оол соңгу адазынга дузалажып, бүгү үезин дээрбеге эрттирип турар болгаш улгадып келгеш, чогаалчылар курузун доозуп алыр.

Оолдуң иези өлгенниң соонда, каш ай болгаш-ла Устозакир чаа-ла школа дооскан уругну кадайланып алыр. Часкы үер эрги дээрбени үрей бээрге, суурдан дуза дилеп чедип келгеш, Азиз дуп боош оларның кудазынга таварышы бээр. Душтук кыс Азизтиң авазының дериг-херекселдери-биле каастапкан турганын көрүп каап, кыстың каастанызын үзе-чаза соккаш бажыңдан дезип чоруптар. Ындыг дезиишкинни ол шагда-ла бодап алган. Ол дээрбеге ажылдап, соңгу адазының чиижен, бузуруучал чоруунга хөөн чок турган.

Азиз ол чоруткаш. Давлят дээр чолаачы оолдуң бажыңынга турумчуп, чолаачылап ажылдай бээр болгаш аныяк кыс Мухаббат-биле арыг-шынчы ынакшылды туда бээрлер. Оол бодунуң ынакшылы дээш туржуп, эрги ёзунуң аажы-чаңы, чаңчылдары-биле эптешпес чок демисежип турар.

Аныяк кыс Мухаббатты чажында-ла Гаиб дээр оолга кудалап каан турган, а Мухаббат аңаа ынак эвес. Кажан Гаиб ону айтырып кээрге, аңаа баар күзел чогун Мухаббат сеглээр. Ынчан Гаиб ол кысты оорлап аарын оралдажыр. Ол дераан чорукка Азиз болгаш ооң эш-өөрү шаптыктаарлар...

Азизтиң ролюнда талантылыг аныяк артист Искандер Абдуллаев ойнап турар. Күрүнениң театр уран чүүлүнүң Луначарский аттыг институдунуң доозукчузу — Д. Умарова Мухаббаттың ролюн чедиишкиннииг күүседип турарын чаа кинодан көөр силер.

«Дээрбе доктаай бергенде» деп «Таджикфильм» киностудиязының үндүрген бо уран-чечен кинозу Кызылга бөгүнден эгелеп «Каа-Хем» кинотеатрынга үнүп эгелээр. Чаа киноңу көөрүнче далажыңар.

Шыдыраа маргылдаазы

Кызылдың шыдыраа клувунда республиканың школачыларының шыдыраа маргылдаазы эгелээн. Ында районнарның болгаш Кызыл хоорайның командалары киржип турар. Ооң иштинде эрткен чылгы республика чемпиону Бии-Хемниң аныяк шыдыраачылары бар. Команда бүрүзү 2 оол, 2 уруг төлээлиг.

Баштайгы салыгда Бии-Хемниң командазы эрзинчилерни 4:0 санга удуп алган. Чөөн-Хемчиктиң аныяк шыдыраачылары бии-хемчилерге удур ойнааш, шыңгыы демисешкен. Ынчалза-даа республика чемпиону 2,5:1,5 санга уткан.

Кызылдың шыдыраачылары чедиишкиннииг ойнап эгелээн. Олар Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының командаларын кайызын-даа 4:0 санга тиилеп алган.

Улуг-хемчилер баштайгы салыгда уттурза-даа, Тожунуң командазын 2,5:1,5 санга уткан. Эрзин биле Тожунуң аныяк шыдыраачыларының оюну хайым болган.

Оолдардан В. Бурхинов, И. Толпышев (ийилээ Кызыл), С. Читкит (Тожу), уруглардан И. Ли, Т. Местрикова (кайызы-даа Кызыл), Е. Еспкова, Н. Душкун-оол (ийилээ Бии-Хем) олар амдызында кымга-даа уттурбаан, эки ойнап турар.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның кол судьязы.

СПОРТ

телевидение

ЯНВАРЬ 9-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.00— Уругларга. Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының шиизи. 19.30— Теленедээлер. 19.40 — Документалдыг фильм. 19.50— «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери — амыдыралда». Дамчыдылга. 20.20— «Хөглүг кожамыктар». Улуг улуска мультфильм. 20.30— «Кодээниң амыдыралы». Дамчыдылга. 21.10 — Теленедээлер. 21.25—Чарлалдар, реклама. 21.30—22.40—«Куда болган хүнде». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын угламнышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дөглыг районнарга 16—21, өскелеринге 22—27 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 22—24 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Мени тып, Леня!» 10.00, 11.45, «Мээң адым — клоун» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Крошаның ужуралдары» 11.00, 13.10, «Дээрбе доктаай бергенде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимородок» 11.00, 13.15, «Европа чурттуг душтук» 15.00, 16.45, 18.30, «Ынакшыл делгерезин!» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыынды. 9.00, 10.30, «Адыр, мана!» 12.40, «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 14.30, 16.30, «Ынакшылга чогумча» 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Трясогузкаларның шерии база катап түлчуушкунда» 15.30, «Буланка пансиону» 18.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Каниют куюнуң чажыды» 14.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75. Телефонче долгаар.

Солун неделяда 5 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 46.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01447